

Anu-Maija Kärjä

ELINTAPOHJAUSTA KIOSKILTA JA KULTTUURIELÄMYKSIÄ PASSILLA?

Hyvinvointia tukevien palveluiden saavutettavuus Limingan kunnassa

ELINTAPOHJAUSTA KIOSKILTA JA KULTTUURIELÄMYKSIÄ PASSILLA?

Hyvinvointia tukevien palveluiden saavutettavuus Limingan kunnassa

Anu-Maija Kärjä
Opinnäytetyö
Syksy 2022
Kulttuurituottaminen ja
luova talous (YAMK)
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Kulttuurituottaminen ja luova talous (YAMK)

Tekijä: Anu-Maija Kärjä

Opinnäytetyön nimi: Elintapaohjausta kioskilta ja kulttuurielämyksiä passilla? – Hyvinvointia tukevien palveluiden saavutettavuus Limingan kunnassa

Työn ohjaaja: Pekka Isomursu

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Syksy 2022 Sivumäärä: 58 + 1 liite

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin hyvinvointia tukevien palveluiden saavutettavuutta Limingan kunnassa. Aihe on erittäin ajankohtainen, sillä vuoden 2023 alussa hyvinvointialueet aloittavat toimintansa suomalaisten sosiaali-, terveys- ja pelastuspalveluiden järjestäjänä. Vaikka Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue Pohde järjestää 1.1.2023 alkaen aiemmin Limingan kunnan järjestämistä olleet liminkalaisten sosiaali- ja terveyspalvelut, jäävät hyvinvointia tukevat palvelut kunnan järjestettäväksi.

Kesällä 2022 toteutetulla kyselytutkimuksella selvitettiin, kuinka saavutettavia hyvinvointia tukevat palvelut ovat, ja toisaalta kartoitettiin saavutettavuuden esteitä. Kyselytutkimuksen tulosten lisäksi selvitystyössä hyödynnettiin asiantuntijahaastatteluita sekä kulttuuri- ja hyvinvointitutkimukseen liittyviä aineistoja. Opinnäytetyössä selvisi, että palveluiden hyödyntämisen esteet ovat usein hyvin käytännönläheisiä: ei ole rahaa, palveluista ei ole tarpeeksi tietoa tai tieto on väärässä paikassa saatavilla. Joskus palvelun luo pääseminen on yksinkertaisesti mahdotonta ilman autoa tai esimerkiksi lastenhoitoapua ei ole saatavilla. Jollekin yksin tapahtumaan, harrastukseen tai palvelun äärelle lähteminen on liian suuri haaste.

Kun organisaatiomuutoksen myötä kunnan tuottamat palvelut järjestäytyvät uudelleen, on hyvä huomioida seuraavat asiat: Palveluihin tulee olla matala kynnys, eikä raha saa olla esteenä osallisuudelle. Viestinnän on oltava selkeää ja monikanavaista, osallistuminen ei saa jäädä kiinni kyydin, kaverin tai lastenhoidon puutteesta. Harrastuksia ja tapahtumia on tarjottava monipuolisesti, ja palvelut tulee rakentaa niin, että kaikkien hallintokuntien osaamista voidaan hyödyntää joustavasti ja mutkattomasti. Hyvät palvelut tukevat kuntalaisten hyvinvointia ja ennaltaehkäisevät raskaampien palvelumuotojen tarvetta. Hyvinvointikioskin tai hyvinvointipassin pilotointi ovat konkreettisia toimenpiteitä, joiden kautta kuntalaisten hyvinvointia voidaan lisätä.

Asiasanat: Hyvinvointi, saavutettavuus, kansalaiskysely, kuntapalvelut

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Master's Degree Programme in Cultural Production in Creative Industries

Author: Anu-Maija Kärjä

Title of thesis: Healthier Life Style and Cultural Experiences – Reachability of Welfare Services in Municipality of Liminka

Supervisor: Pekka Isomursu

Term and year when the thesis was submitted: In the autumn semester of the 2022

Number of pages: 58 + 1 appendix

The aim of this research development study was to scope the reachability of welfare services in municipality of Liminka. The organisation of public healthcare, social welfare and rescue services was reformed in Finland recently. The responsibility of organising these services was transferred from municipalities to wellbeing services counties in the beginning of 2023. After the reform cultural and sport services of municipality of Liminka will be reorganized as well.

This research was carried out in the latter part of 2022 and it consists of a survey and interviews. The aim of the survey was to study reachability of welfare services in Liminka and to discern some of the obstacles relating to this subject matter. In this study welfare services include all kind of activities enhancing the wellbeing of inhabitants of Liminka. For example hobbies, events and meaningful interaction.

This study revealed the practical nature of obstacles in reachability such as the lack of financial resources as well as the accessibility of information. The ongoing organization reform provides great opportunity to evaluate and focus on the development of certain issues. Welfare services should be easily accessible and provided affordably. To start with, the services should be as nearby as possible, and the families who need help with child care while participating in these services should be taken care of.

Comprehensive services providing to the needs of individuals enhance overall wellbeing and hopefully reduce the need of costly health and social services. Future comprehensive services in Liminka are hopefully within the reach of everyone. Guidance and instructions are available for everyone in need: the selection of services are accessible for example in mobile application form or in face to face contact. One concrete tool to increase the involvement of certain groups of people within different age groups, social backgrounds and economical status could be a 'welfare passport'.

Keywords: Welfare, accessibility, survey, public services

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	7
2. SAAVUTETTAVUUS JA HYVINVOINTI.....	11
2.1. Mitä kaikkea saavutettavuus tarkoittaa?.....	11
2.2. Voiko hyvinvointia mitata?.....	12
2.3. Kulttuuria kaikille.....	13
2.4. Osallistuminen lisää hyvinvointia.....	14
2.5. Taiteelliset menetelmät osana arkea.....	15
2.6. Ei-kävijät kävijöiksi.....	15
2.7. Mistä kävijän tunnistaa?.....	16
2.8. Epätodennäköiset yleisöt suurennuslasin alle.....	17
3. KYSELYTUTKIMUS JA SEN TULOKSET.....	19
3.1. Kyselyn toteutus.....	19
3.2. Palveluiden käyttäminen.....	21
3.3. Osallistuminen ryhmiin, hankkeisiin ja työpajoihin.....	22
3.4. Neuvoille ja tuelle on kysyntää.....	24
3.5. Osallisuuden vahvistaminen.....	24
3.6. Tukiverkosto ja yksinäisyyden kokemus.....	25
3.7. Vapaa-aika ja harrastukset.....	26
3.8. Rahan puute suurin este osallistumiselle.....	27
3.9. Lastenhoitoapua ja yhteistä tekemistä perheille.....	29
3.10. Sykettä senioreiden elämään.....	31
3.11. Liikuntamahdollisuuksien lisääminen puitteita parantamalla.....	32
3.12. Ympäristö ja yhteisö hyvinvoinnin lähteenä.....	32
3.13. Kulttuuria ja tapahtumia kaivataan lisää.....	33
4. TULEVAISUUDEN LIMINKA – KUKA HYVINVOINTIPALVELUITA JATKOSSA TUOTTAA?.....	35
4.1. Nykyinen organisaatio.....	35
4.2. Tulevaisuuden Liminka.....	37
4.3. Palveluita asukkaiden tarpeiden mukaan.....	38
4.4. Mitä palveluiden uudelleen järjestäminen vaatii?.....	39
4.5. Kuinka piilossa olevat kuntalaiset löydetään?.....	40

4.6.	Henkilöstön sitoutuminen	41
4.7.	Palvelupolku ja vastuu asiakkaasta	41
4.8.	Hyvät toimintamallit ja niihin panostaminen.....	42
4.9.	Esteettömyys ja kohderyhmien erilaiset haasteet.....	43
4.10.	Tervetuloa hyvinvointikioskille!	44
5.	HYVINVOINTI JA KULTTUURI KUULUVAT KAIKILLE – PASSILLA PALVELUIHIN?	47
5.1.	Olenko oikeutettu tällaiseen palveluun?	48
5.2.	Osallistavaa kulttuuritoimintaa vaikka saunavihtoja tehden.....	49
5.3.	Lapsiparkki voi olla edellytys osallistumiselle	50
5.4.	Lisää yhteistyötä hallintokuntien välille	52
5.5.	Mukana-hankkeesta hyvinvointia yksilölähtöisesti.....	53
6.	YHTEENVETO	56
	LÄHTEET	59
	LIITTEET	62

1. JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan ja kehitetään hyvinvointia tukevien palveluiden saavutettavuutta Limingan kunnassa. Aihe on erittäin ajankohtainen, sillä vuoden 2023 alussa Suomen kunnat olivat suuren murroksen edessä. Kuntien järjestämisvastuulla olevat sosiaali- ja terveystalvet siirtyivät hyvinvointialueen järjestettäväksi. Liikunta- ja kulttuuripalvelut jatkavat edelleen kunnan tuottamina. Li-mingan kunnan näkökulmasta edessä on organisaatiomuutos, joka hyvin toteutettuna mahdollistaa entistä paremmat hyvinvointipalvelut kuntalaisen näkökulmasta.

Limingan kunta on perustettu vuonna 1477. Kunta sijaitsee Pohjois-Pohjanmaalla meren rannassa. Laajimmillaan pitäjä oli 1600-luvun alussa, jolloin sen alue ulottui Pohjanlahdesta kauas Kainuuseen, tuolloin Liminkaan kuuluivat myös Oulu ja Kajaani. Nykyään Limingassa asuu reilu 10 000 ihmistä, ja kuntaa voidaan pitää väestörakenteensa johdosta yhtenä Suomen nuorimmista kunnista. Vuoden 2020 lopussa kolmasosa asukkaista oli alle viisitoistavuotiaita. Yli 65-vuotiaiden osuus oli noin 10 prosenttia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaiseman tilaston mukaan Limingan työttömyysaste oli huhtikuussa ennätysellisen matala: 4,5 prosenttia. Lukema oli matalin koko maakunnassa. Limingassa parannetaan kuntatyötä ja kuntalaisten palveluja sekä tehdään kehittämistyötä näkyväksi – tämä oli yksi peruste, kun Liminka sai vuosina 2021 ja 2022 Suomen kekseliäimmän kunnan tittelin Kuntatyö2030-gaalassa.

Limingassa sijaitseva Liminganlahti on kansainvälisesti tunnettu ja arvokas lin-tuvesi sekä tärkeä muuttolintujen levähdysalue. Kulttuurielämä on ollut Limin-gassa aina vilkasta. Liminka tunnetaan myös nuijasotapäällikkö Hannu Krankasta, taidemaalari Vilho Lammesta, oopperalaulaja Abraham Ojanperästä sekä opettaja Katri Tuorista. Vanha Liminka on ainutlaatuinen tutustumiskohde, jonka läpi solisee Liminganjoki. Joen toiselta puolelta löytyy Limingan Taidekoulu, joka on Suomen vanhimpia suomenkielisiä kansanopistoja, jota muun muassa Tuori oli perustamassa.

Liminkalaisten saatavilla on runsaasti palveluita, jotka tukevat hyvinvointia. Palveluiden hyödyntämisen esteet voivat olla hyvin käytännönläheisiä: palveluista ei ole tarpeeksi tietoa tai tieto on väärässä paikassa saatavilla. Joskus palvelun luo pääseminen on yksinkertaisesti mahdotonta ilman autoa tai esimerkiksi lastenhoitoapua. Yhdelle yksin tapahtumaan, harrastukseen tai palvelun äärelle lähteminen on liian suuri haaste. Toiselle este voi olla taloudellinen. Myös sopivan tarjonnan puute on yleinen este osallistumiselle.

Suurin osa sosiaali- ja terveystaloukspalveluista siirtyy pois kunnan järjestämisvastuulta vuoden 2022 lopussa. Hyvinvointialueiden tuottamien palveluiden ulkopuolelle jää kuitenkin koko joukko hyvinvointia tukevia asioita, jotka kuuluvat myös jatkossa kunnan huolehdittavaksi. Limingan kunnassa muutosvaiheeseen valmistaudutaan mielenkiinnolla – on organisoiduttava uudestaan ja löydettävä uusia toimintamalleja, jotta liminkalaiset voisivat myös jatkossa hyvin, ja jopa nykyistä paremmin. Muutosprosessia vie eteenpäin Tulevaisuuden Liminka -työryhmä.

Laajemmassa valmistelutyöryhmässä ovat työskennelleet hallintojohtaja Tarja Vilmunen, henkilöstö- ja hyvinvointijohtaja Eliisa Tornberg, kunnanjohtaja Pekka Rajala, talousjohtaja Lasse Siekinen, sivistysjohtaja Päivi Mäki, elinkeinojohtaja Teemu Haapala, tekninen johtaja Simo Pöllänen, digiosallisuushankkeen projektipäällikkö Heidi Niemelä, hankeasiantuntija Laura Kelhä sekä viestintäasiantuntija Anu-Maija Kärjä. Mukana on ollut myös työmarkkinajärjestöjen edustus: pääluottamusmiehet Marja Mäyrä-Mafi (JHL), Arja Ansamaa (TEHY), Sirkka Rahkola (JYTY), Jani Luukinen (SUPER) sekä Leena Askeli (JUKO). Kehittämismatkan alkuvaihetta sparraamaan kutsuttiin työyhteisövalmentaja ja -kehittäjä Virpi Ilmankangas.

Muutosmatka käynnistyi vuoden 2022 alussa. Siitä uutisoitiin henkilöstöä Limingan kunnan intranetissä, jonka jälkeen alkanutta muutosprosessia avattiin myös kuntalaisille (Limingan kunta 2022a). Mediatiedotteeseen tarttui myös paikallislehti Rantalakeus, joka uutisoi aiheesta verkkosivuillaan.

Tuhannen taalan paikka toimintamallien uudistamiseen tarvitsee niin viranhaltijoiden, henkilöstön kuin valtuutettujen mielenkiintoa. On tärkeää, että päätöksenteossa hyvinvoinnin käsitteet ja toisaalta myös vaikutukset ymmärretään samalla tavalla. Näin ratkaisumallien luominen ja toisaalta myös saavutettavuuden haasteiden nujertaminen on lähtökohtaisesti helpompaa. Uuden organisaatiokaavion mukaiset sekä hallintokunnat lävistävät palvelut takaavat hedelmällisen maaperän uudenlaisten toimintamallien luomiseksi ja kuntalaisten hyvinvoinnin tukemiseksi.

Uusien mallien luominen sekä vanhojen kehittäminen vaatii hyvää ymmärrystä asiakkaista. Keskiössä tässäkin työssä ovat kuntalaiset, joiden hyvinvointia varuten palvelut ovat ylipäättään olemassa. Tämän vuoksi kuntalaisten tarpeiden kuuleminen ja ymmärtäminen on ensiarvoisen tärkeää: Kuinka liminkalaiset viettävät vapaa-aikaansa ja kenen kanssa? Mitä palveluita he käyttävät tai käyttäisivät, mikäli se olisi mahdollista? Opinnäytetyöhöni liittyvä kysely antaa vastauksia näihin kysymyksiin.

Kysely hyvinvointia tukevien palveluiden saavutettavuudesta toteutettiin heinäkuussa 2022 ja siihen vastasi 233 liminkalaista (Kuva 1). Opinnäytetyössäni olen haastatellut Limingan kunnan hallintojohtajaa, henkilöstö- ja hyvinvointijohtajaa sekä liikuntapalvelupäällikköä. Aiemmassa opintoihini liittyvässä selvityksessä haastattelin myös hoito- ja hoivatyönjohtajaa, työhönvalmentajaa, kirjasto- ja kulttuurijohtajaa, sosiaalijohtajaa sekä yksilövalmentajaa.

Mielenkiintoista on myös nähdä, nousevatko samat asiat esille näissä asiantuntijahaastattelussa kuin nyt toteutetussa kuntalaiskyselyn vastauksissa. Mutta ennen kuin tartun tarkemmin kyselyn vastauksiin tai kerron aiemmin tekemästäni selvityksestä, käsittelen saavutettavuutta ja hyvinvointia yleisemmällä tasolla.

233 LIMINKALAISTA VASTASI KYSELYYN

KUVA 1: Kyselyyn osallistui kaikkiaan 233 vastaajaa, joka on noin 2,3 prosenttia kaikista liminkalaisista.

2. SAAVUTETTAVUUS JA HYVINVOINTI

Tämän opinnäytetyön tärkeimpiä käsitteitä ovat saavutettavuus ja hyvinvointi. Tässä luvussa pyrin avaamaan molempia käsitteitä niin, että myös tekemäni kyselytutkimuksen kysymysten asettelu ja tulokset avautuvat lukijalle tarkoituksenmukaisesti. Pohdin myös sitä, kuinka hyvinvointityön vaikutuksia kulttuuripalveluiden osalta on haasteellista mitata. Lisäksi paneudun Sosiaali- ja terveysministeriön raporttiin, jossa pohditaan taiteen ja kulttuurin lisäämistä hyvinvoinnin edistämistyössä. Selvitän myös, millaista tutkimustietoa on tarjolla niistä henkilöistä, jotka eivät kulttuuripalveluita käytä.

2.1. Mitä kaikkea saavutettavuus tarkoittaa?

Euroopan parlamentti julkaisi saavutettavuusdirektiivin lokakuussa 2016. Sen tehtävä on varmistaa, että jokainen pystyy käyttämään julkisia verkkopalveluita. Mikäli saavutettavuutta ei huomioida, jäävät monet palveluiden ulkopuolelle. Verkkopalveluiden saavutettavuus on tärkeä asia, joka nivoutuu monella tapaa kuntalaisten hyvinvointiin. Mikäli et käytä verkkopalveluita, kuten vaikkapa kunnan nettisivuja, millä tavalla saat tietoa tarjolla olevista palveluista? Samalla jäät ulkopuolelle mahdollisesti myös verkossa toteutettavista sisällöistä. Esimerkiksi korona-ajan seniorijumppa toteutettiin etäyhteydellä Koti-tv.fi-palvelussa, ja palvelu on tarjolla edelleen. Monikanavaisen viestinnän merkitys korostuu kuntaviestinnässä, jossa tulee huomioida kaikki kuntalaiset saavutettavuusdirektiivin mukaisesti. (Aluehallintovirasto 2022)

Tässä opinnäytetyössä saavutettavuudella tarkoitetaan laajemmin myös sitä, pääseekö kuntalainen halutessaan osalliseksi niihin hyvinvointia lisääviin palveluihin, joita Limingassa on tarjolla. Saavutettavuutta voi pitää myös näkökulmaajatteluna, jossa erilaisten kuntalaisten tarpeet ja elämäntilanteet sekä rajoitteet tulevat huomioiduksi. Saavutettavuuden esteitä voivat olla esimerkiksi taloudellinen tilanne, epäonnistunut tiedottaminen, osattomuuden kokemus, huono palve-

lumuotoilu, huonosti hoidetut kevyenliikenteen väylät tai heikko kohderyhmätuntemus. Saavutettavuuden toteutuminen on koko yhteiskunnan hyvinvoinnin kannalta merkittävä asia, ja siitä huolehtimalla tuetaan ihmisten välistä yhdenvertaisuutta.

2.2. Voiko hyvinvointia mitata?

Myös hyvinvointi on näkökulmakysymys ja aina subjektiivinen kokemus. Siksi sen mittaaminen on varsin haastavaa. Jos ihminen saa elintapaohjauksen myötä verensokerit viitearvoihin, voidaan kohtuullisen helposti laskea, paljonko yhteiskunta säästää diabeteslääkkeissä. Satsaus elintapaohjaukseen voidaan yksiselitteisesti todeta vaikuttavaksi ja kannattavaksi: kun elintapaohjauksella torpataan esimerkiksi viisi kehittymässä olevaa tyypin 2 diabetesta, on jo säästetty yhden elintapaohjaajan aiheuttamat kulut vuositasolla (Laamanen 2022.)

Kun liminkalainen käy puolestaan yhteislauluillassa, taidenäyttelyssä, museossa, kirjastossa, Rantakylässä pyöräilemässä tai vaihtaa ajatuksia perhekahvilassa samassa elämäntilanteessa olevien kanssa, se lisää hyvinvointia ja osallisuutta – samalla se vähentää myös yksinäisyyden kokemusta. Voimme kyllä arvailla, kuormittuvatko mielenterveyspalvelut vähemmän, kun meillä on mielekästä sisältöä elämässämme, mutta taloudellisen vaikuttavuuden mittaaminen on haasteellisempaa.

Vuonna 2016 päättyneen valtuustokauden hyvinvointikertomuksessa avataan, kuinka kunnan toimilla Limingasta tehdään viihtyisä ja turvallinen asuinpaikka. Ihmisten sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta korostetaan ja samalla tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta, köyhyyttä ja syrjäytymistä. Keskeiseksi asiaksi hyvinvointikertomuksessa nähdään väestön hyvä terveys ja toimintakykyä tukeva toiminta. Kyse on samaan aikaan terveellisten elintapojen vahvistamisesta ja erityisesti sairauksien vähentämisestä ja terveyserojen kaventamisesta. (Limingan kunta 2022b)

Koska liikunnan vaikutukset ovat helpommin mitattavissa ja myös tunnistettavissa, keskityn taustoittamaan kulttuurihyvinvointiin liittyviä kysymyksiä. Kulttuuripalveluiden käyttäjistä löytyy mielenkiintoista tutkimustietoa, jota voidaan hyödyntää Limingassa palveluja kehitettäessä.

Myös varhaiskasvatus ja peruskoulujärjestelmä lisäävät kuntalaisten hyvinvointia. Ne ovat perusta lasten ja nuorten kasvamiselle ja kehittymiselle. Limingassa oppilaiden pedagoginen tuki ja hyvinvointi ovat keskiössä. Hyvinvoinnin tueksi on tuotu rohkeasti uusia toimijoita, kuten koulupsyykkari ja koulunuoriso-ohjaaja. Lasten ja nuorten hyvinvointia vahvistetaan myös kattavalla kerhotoiminnalla koulupäivän yhteydessä.

Hyvinvointi liittyy siis enemmän tai vähemmän kaikkiin kunnan tarjoamiin palveluihin, mutta opinnäytetyössäni en kuitenkaan paneudu tarkemmin kasvatuksen ja koulutuksen kokonaisuuksiin.

2.3. Kulttuuria kaikille

Sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelman Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -loppuraportissa (2010–2014) pohditaan taiteen ja kulttuurin lisäämistä hyvinvoinnin edistämistyössä. Vuonna 2015 luovutetun raportin sisältö ei voisi olla ajankohtaisempi. Kun tietoisuus taiteen ja kulttuurin myönteisistä vaikutuksista ihmisen hyvinvointiin lisääntyy ja kulttuurilähtöisten menetelmien käyttö yleistyy, viriää myös hallintorajat rikkovaa yhteistyötä koko ajan enemmän. Raportissa kuitenkin todetaan, että paikkakuntakohtaiset erot voivat olla isoja. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022)

Limingassa, Suomen kekseliäimmässä kunnassa, yhdessä tekemisen malli ja uudenlaisiin avauksiin kannustaminen on kirjoitettuna strategiaan (Limingan kunta 2022c). Maaperä uuden luomiselle ja ennen kaikkea uudenlaiselle ajattelulle on siis lähtökohtaisesti hedelmällistä.

Vuonna 2015 peruspalveluministerinä toiminut Susanna Huovinen arvioi, että erilaiset taidelähtöiset toimintamuodot sosiaali- ja terveydenhuollossa ovat osoittaneet vaikuttavuutensa. Jo tuolloin ministeriötasolta nostettiin esille, että taidetoiminta tulee ottaa vahvasti huomioon edessä olevassa sote-uudistuksessa – ja aivan erityisesti ennaltaehkäisevässä toiminnassa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022). Raportissa esitetään monenlaisia toimintamalleja, joilla toimintaohjelmassa saavutettuja tuloksia voidaan jakaa ja tuoda mukaan ihan konkreettiseen tekemiseen.

2.4. Osallistuminen lisää hyvinvointia

Professori Marja-Liisa Honkasalo muistuttaa, että taiteen, kulttuurin, terveyden ja hyvinvoinnin suhde kytkeytyy monenlaisiin länsimaisiin yhteiskuntia sekä kansalaisten asemaa koskeviin muutoksiin ja kehityskulkuihin. Samaan aikaan yksilön vastuu omasta hyvinvoinnista ja terveydestä kasvaa, ja tätä kulkua tukee myös julkisen sosiaali- ja terveystoimen rakenteellinen uudistus. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022)

Taiteen katsotaan kuuluvan kaikille ja olevan kaikkien yhteistä hyvää. Taiteen hyvinvointivaikutus on ollut Suomessa laajamittaisen kehitys- ja tutkimustyön kohteena 2000-luvulla. Kulttuurin hyvinvointia edistävästä merkityksestä on viimeisten vuosikymmenten aikana noussut tärkeä teema terveys- ja sosiaalipalveluiden ja kulttuuripalveluiden ohella myös työelämän ja taiteen alueella. Samaisessa raportissa todetaan, että kulttuuripalvelujen käytöstä on myönteisiä seurauksia ihmisten hyvinvoinnin kannalta: osallisuuden kokemus ja yhteisöllisyyden kokemus lisääntyvät, mutta sillä voidaan vaikuttaa myös tasa-arvoa edistävästi, edistää omanarvon löytymistä, toisten ihmisten kohtaamista sekä estää syrjäytymistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022)

Teema nousee esille myös syksyllä 2022 päivitettyssä Limingan kuntastrategiassa, jossa hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen luvataan huomioida kaikissa toiminnoissa. Samalla halutaan tarjota laadukkaat ja monipuoliset liikunta- ja vapaa-ajan harrastusmahdollisuudet sekä pitää kunnan tuottamien palvelujen

painopiste varhaisessa tuessa ja ennaltaehkäisevissä palveluissa. Osallisuutta ja yhteisöllisyyttä vahvistetaan puolestaan luomalla mahdollisuuksia kohtaamiseen ja vuoropuheluun sekä tukemalla eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja vapaaehtoisjärjestöjen aktiivista toimintaa. (Limingan kunta 2022c).

2.5. Taiteelliset menetelmät osana arkea

Taiteellisia menetelmiä on hyödynnetty myös hoidon piirissä, esimerkiksi vanhus-tenhuollossa, mieleterveystyössä, muistisairaiden ja vammaisten kuntoutuksessa. Kaikkinensa taiteen sekä kulttuurihyvinvointityön merkityksestä ihmisten ja yhteisöjen hyvinvoinnille tiedetään jo paljon. Niin ihmisten kuin yhteisöjen hyvinvointi kasvaa taidelähtöisten menetelmien avulla. Yhteisölähtöiset taidemenetelmät lisäävät ihmisten mahdollisuutta kuulua yhteisöön sekä lieventävät yksinäisyyttä ja ulkopuolisuutta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022)

Menetelmiä hyödynnetään jonkin verran myös Limingassa. Tästä konkreettisena esimerkkinä voisi olla vanhuspalvelukeskus Joutsenkodissa tai Abrahamin kulttuuripuistossa toteutettu yhteislauluilta. Aina taiteesta ja kulttuurista puhumisen ei tarvitse tarkoittaa jotain korkealentoista, sillä pääasiassa se on osa arkea ja sen vuoksi joskus vaikeasti hahmotettavissa.

Nykyaikaisessa päätöksenteossa erilaisilla mittareilla on edelleen vankkumaton ja kyseenalaistamaton asema. Siksipä myös Limingan kunnan on löydettävä sopivat mittarit, jotta hyvinvointityössä myös kulttuuripalveluita voidaan tukea riittävällä resursoinnilla.

2.6. Ei-kävijät kävijöiksi

Kulttuurialalla on tehty yleisötutkimuksia, joissa profiloidaan kävijöitä. Museot, festivaalit ja kulttuurikeskukset haluavat luonnollisestikin tietää, ketkä ovat heidän kävijöitään – pelkästään jo markkinoinnillisestakin näkökulmasta. Osassa tutkimuksissa tietoa on kerätty satunnaisotannalla niiltä alueilta, joista suurin osa tutkimuksen tilaajan asiakkaista tulee. Tällöin saadaan tietoa myös niiltä ihmisiltä,

jotka eivät ole koskaan käyneet tilaajan tapahtumissa eivätkä ehkä taide- ja kulttuuritapahtumissa lainkaan. Näin tuloksia voidaan tarkastella myös ei-kävijöiden eli mahdollisimman epätodennäköisten taideyleisöjen näkökulmasta. (Lindholm, 2015. 64–65)

Lindholm (2015) tarkastelee kulttuuripalveluiden asiakastutkimuksia kokonaisuutena, mutta erityisen kiinnostavaksi tekstissä nousee ei-kävijöiden joukko. Keitä he ovat, mitä erityispiirteitä eri kulttuurilaitoksilla on? Entä minkälaisia mielikuvia kulttuurilaitokset herättävät eri kävijäryhmissä?

2.7. Mistä kävijän tunnistaa?

Kulttuurilaitosten yleisöille löytyy muutamia tyypillisiä piirteitä, joista yksi on selkeä naisenemmistö – yhtä miestä kohden museoissa käy kaksi naista. Sukupuolijakauma on todettu useissa tutkimuksissa suurin piirtein samaksi. Tästä piirteestä on vedetty johtopäätöksiä, jotka voivat hyvinkin pitää paikkaansa: naiset lähtevät kulttuuritapahtumiin joko miehensä kanssa tai jos mies ei lähde, niin sitten ystävättärensä kanssa. Miehet eivät sen sijaan lähde yksin eivätkä kavereidensa kanssa. (Lindholm, 2015. 66)

Sisältövalinnat saattavat keikauttaa palettia hieman toiseen suuntaan. Naiset ystävättärineen saavat seurakseen isiä poikineen, kun modernin taiteen museossa on esillä BMW-näyttely. Näin kävi Espoossa vuonna 2012. Keski-ikäiset naiset olivat kuitenkin enemmistö myös edellä mainitussa näyttelyssä. Millaiset sisällöt sitten kiinnostavat miehiä? Tutkimusten perusteella miehet ovat yleensä lievästi enemmistönä muun muassa jazz-tapahtumissa. (Lindholm, 2015. 138–139)

Toinen kulttuurilaitosten kävijöiden ominaispiirre on yleisön erittäin korkea koulutus. Tyypillisesti akateemisesti koulutettuja on noin 60 prosenttia yleisöstä. Koulutus selittää taide- ja kulttuuritapahtumissa käymistä vielä voimakkaammin kuin sukupuoli. (Iso-Aho & Vartianen, 2015. 65)

Mielenkiintoista on myös se, että mitä abstraktimmasta taiteesta on kyse, sitä vahvemmin koulutustausta näkyy kävijöissä. Tekniikan museon kävijöissä koulutustausta ei ole yhtä voimakas piirre. Tämänkin perusteella voidaan todeta, että sisällöllä on iso merkitys kävijäkuntaan. Vähemmän koulututtuneet vierailevat mielummin museoissa, joiden tarjonta on populaarimpaa, esimerkiksi luonnontieteellisissä museoissa. Kaikkien museoiden tyypillisiksi ei-kävijöiksi profiloituvat pelkästään kaikkein vähiten koulutetut. (Iso-Aho & Vartianen, 2015. 65)

2.8. Epätodennäköiset yleisöt suurennuslasin alle

Pääsääntöisesti kulttuurin kuluttajat ovat myös varakkaampia kuin he, jotka kuluttavat kulttuuria vain vähän. Onko koulutustaustan, varallisuuden tai yhteiskunnallisen aseman oltava etuoikeuttavia tekijöitä? Ei ole. Poikkeus vahvistaa säännön ainakin Helsingin seudun alueellisissa kulttuurikeskuksissa. Alueelliset kulttuurikeskukset ovat sijoittuneet lähiöihin ja onnistuneet ilmeisesti sijaintinsa ansiosta muuttamaan tyypillistä yleisörakennetta. Työttömät mielletään helposti syrjäytyneiden joukkoon, joka ei kulttuuritapahtumia harrasta. Tämä on väärä luulo, sillä tutkimusten perusteella esimerkiksi taidemuseoiden kävijäkunnassa oli työttömiä saman verran kuin heitä oli prosentuaalisesti koko väestössä. Eikä kävijyys ei siis ole synonyymi syrjäytyneisyydelle. (Iso-Aho & Vartianen, 2015. 65–66)

“Epätodennäköisimmät yleisöt, esimerkiksi vähän koulutetut nuoret miehet tai keski-ikäiset ammattimiehet, usein kokevat olevansa väärässä paikassa taidelaitoksessa – jos sellaiseen joskus joutuvat. He eivät tunne taidelaitosten kirjoittamattomia käyttäytymissääntöjä ja tuntevat olonsa epämiellyttäväksi.” (Iso-Aho & Vartianen, 2015. 67)

Limingassa ei-kävijöihin liittyvän tutkimustiedon huomioimisella palvelutarjonnassa voitaisiin saada aikaan pieniä ihmeitä: hyvinvointipalvelujen saavutettavuutta mietittäessä kannattaa pohtia, millaisilla kulttuurisisällöillä voitaisiin houkuttaa mukaan esimerkiksi kaikkein vähiten kouluttauneita. Yleisötutkimuksilla, joita myös tarvitaan, voidaan selvittää kävijäprofiilia, mutta ei-kävijöiden osalta tieto

kehitystyötä ajatellen on etsittävä muualta. Löytyisikö kullanarvoista tietoa vaikkapa huoltoasemalle kokoontuvan kahviporukan kanssa juttelemalla?

3. KYSELYTUTKIMUS JA SEN TULOKSET

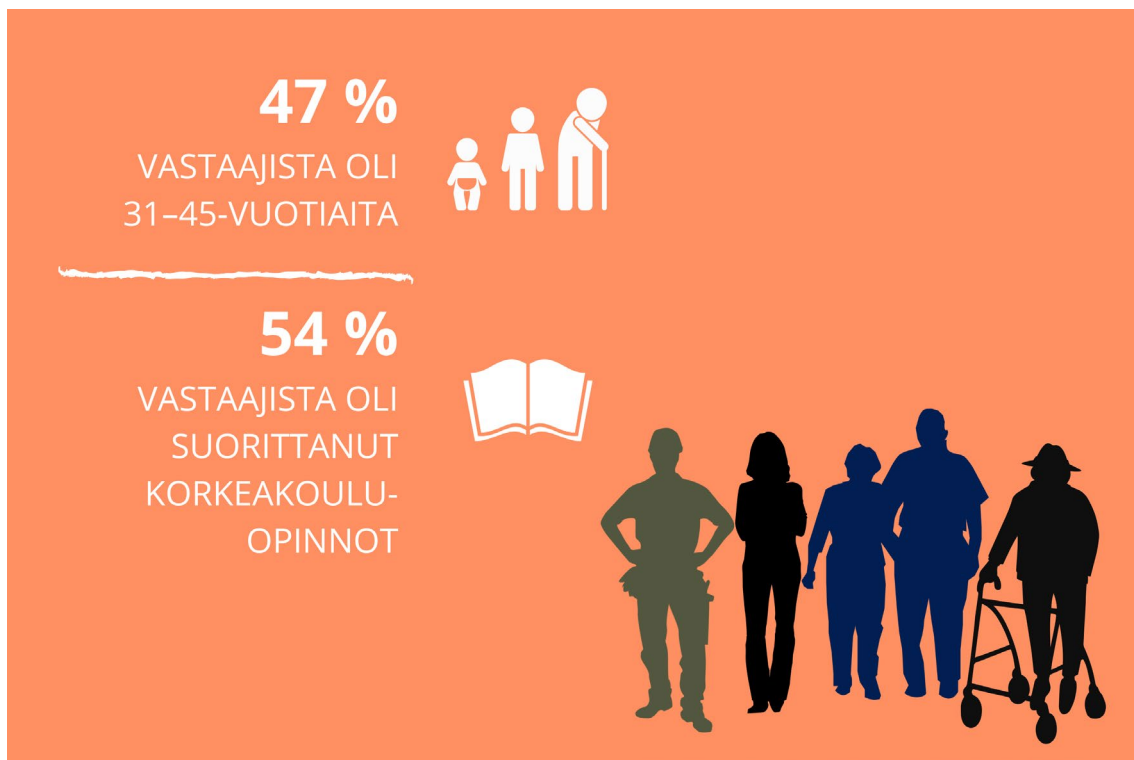
Kysely hyvinvointia tukevien palveluiden saavutettavuudesta eri väestöryhmissä Limingassa toteutettiin heinäkuun 2022 aikana. Tässä luvussa kerron ensin lyhyesti kyselyn toteutuksesta sekä avaan kyselytutkimuksen tuloksia niin monivalintakysymysten kuin vapaaseen vastauskenttään kirjoitettujen vastausten osalta.

3.1. Kyselyn toteutus

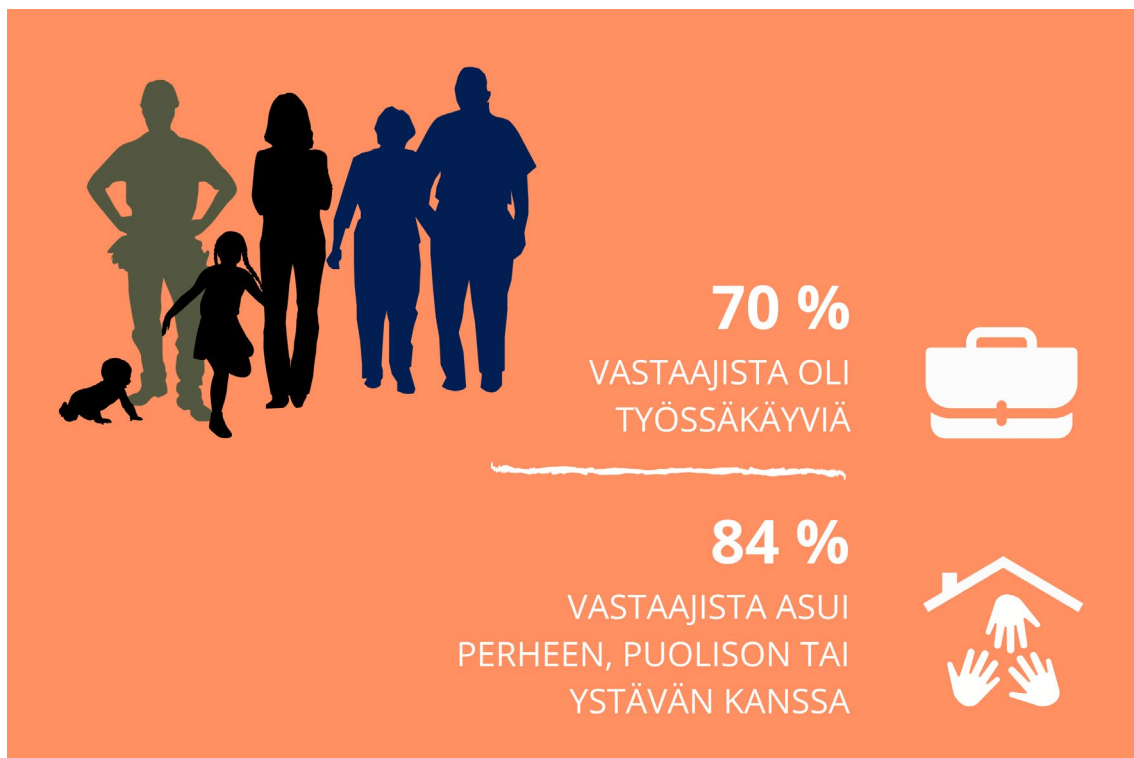
Kysely oli avoinna kunnan verkkosivuilla ja sitä markkinoitiin kunnan somekanavissa. Myös paikallisia järjestöjä ja yhdistyksiä pyydettiin tiedottamaan ja jakamaan kyselyä jäsenistöilleen. Saavutettavuuden nimissä kysely toteutettiin myös perinteisenä paperiversiona, jota jaettiin kunnan kotihoidon ja ruokapalvelun asiakkaille. Kyselykaavakkeita oli jaossa myös Limingan kirjastossa ja terveystieteiden keskuksessa. Näillä toimenpiteillä pyrittiin saavuttamaan mahdollisimman laaja otanta erilaisia liminkalaisia.

Kyselyssä selvitettiin vastaajan ikäryhmän lisäksi, koulutustaustaa, työllisyyslannetta, asumismuotoa, kunnan palveluiden käyttöä, osallistumista kunnan hankkeisiin ja työpajoihin sekä kunnan järjestämiin osallisuuskäytäntöihin. Lisäksi kyselyssä kartoitettiin neuvon ja tuen tarvetta, vastaajien tukiverkostoa, yksinäisyyden kokemusta, vapaa-ajan viettoa, harrastuksia, tapahtumiin osallistumista sekä mahdollisia osallistumisen esteitä.

Kyselyyn vastasi yhteensä 233 liminkalaista. Vastanneista 80 prosenttia oli naisia. Parhaiten edustettuna olivat 31–45-vuotiaat kuntalaiset (Kuva 2). 19–65-vuotiaita oli 85 prosenttia kaikista vastaajista. Valtaosa, 54 prosenttia kyselyyn vastanneista, oli suorittanut korkeakouluopinnot. 70 prosenttia vastaajista oli puolestaan työssäkäyviä, ja 84 prosenttia vastaajista asui perheen, puolison tai ystävän kanssa (Kuva 3). Yksin asuvia oli 15 prosenttia vastanneista. 92 kyselyyn vastanneista vastasi myös avoimeen kysymyskenttään, jossa he kertoivat, kuinka liminkalaisten hyvinvointia voitaisiin parantaa.

KUVA 2: Kyselyyn vastanneissa korostui 31–45-vuotiaiden ikäryhmä. Yli puolet vastaajista oli suorittanut korkeakouluopinnot.

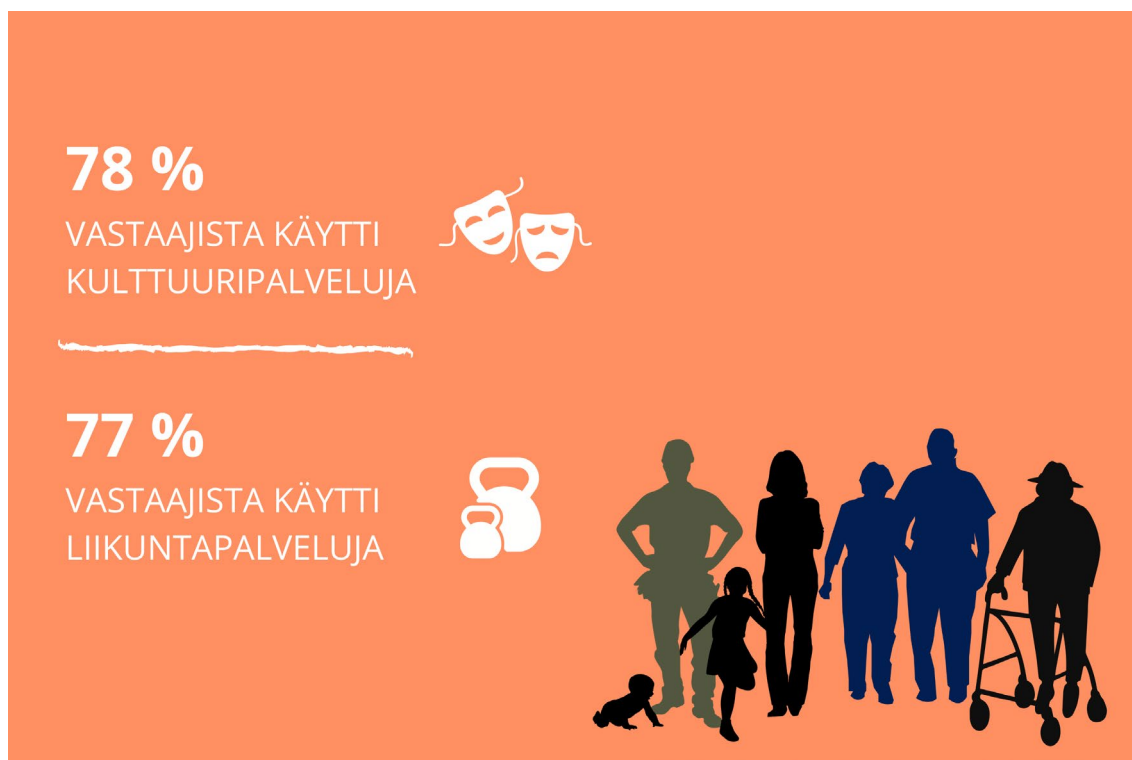

KUVA 3: Reilu enemmistö vastaajista oli työssäkäyviä. Vain vajaa viidennes vastaajista asui yksin.

Seuraavaksi käyn läpi tuloksia kysymyskohtaisesti, mutta myös avoimissa vastauksissa esiin nousseiden teemojen kautta.

3.2. Palveluiden käyttäminen

Palveluiden käyttöä koskeviin kysymyksiin vastasi 231 liminkalaista. Odotetusti kunnan palveluista käytetyimpiä olivat vuoden 2023 alussa hyvinvointialueen järjestettäväksi siirtyvät terveyspalvelut, joita kyselyyn vastanneista 89 prosenttia kertoi käyttävänsä. Seuraavaksi suosituin palvelukokonaisuus oli kulttuuripalvelut, joita käytti 78 prosenttia kyselyyn vastanneista kuntalaisista (Kuva 4). Kulttuuripalveluiksi kyselyssä lueteltiin muun muassa kirjastot, museot sekä näyttelyt. Suositujia palveluita olivat myös liikuntapalvelut, joihin luetaan esimerkiksi ladut, tenniskentät sekä maastopyöräreitistö. Vastaaajista 77 prosenttia kertoi käyttävänsä liikuntapalveluita. Jos hyvinvoinnin osa-alueet halutaan jakaa kulttuuri- ja liikuntapalveluihin, on ilo todeta, että tämän kysymyksen perusteella käyttäjäkunnat näillä palvelualueilla ovat yhtä suuret.

KUVA 4: Kulttuuri- ja liikuntapalvelut olivat liminkalaisten keskuudessa yhtä suosittuja.

Terveyspalveluihin lukeutuvia äitiysneuvoloiden palveluita kertoi käyttäneensä 46 prosenttia vastaajista, kun taas lastenneuvolan palvelut olivat tuttuja 58 prosentille kyselyyn vastanneista. Tämä kertonee, että Liminkaan muutto tapahtuu joissakin tapauksissa sen jälkeen, kun perheen lapsiluku on jo täynnä. Kunnan markkinoinnissa on jo pitkään keskitytty lapsiperheisiin ja tässä on mitä ilmeisimmin onnistuttu – tyypillisesti perheet asettuvat aloilleen ennen kuin jälkikasvu aloittaa koulunkäynnin.

Mielenterveyspalveluita kertoi käyttäneensä lähes neljännes vastaajista. Lähes neljännekselle vastaajista myös sosiaalipalvelut olivat tuttuja. Sen sijaan kukaan ei kertonut käyttävänsä päihdepalveluita. Tämän perusteella voi päätellä, että kyselyn tuloksissa ei näy päihdepalvelun asiakkaiden kokemus hyvinvointia lisäävien palveluiden saavutettavuudesta. Ilahduttavaa kuitenkin on, että kysely on tavoittanut niin monia sosiaali- ja mielenterveyspalveluita hyödyntäneitä kuntalaisia, sillä heidän näkemyksensä hyvinvointikysymyksissä on erittäin tärkeää.

Elintapaohjaukseen kertoi osallistuneensa yhdeksän prosenttia vastaajista, elinkeinopalveluiden käyttäjäksi ilmoittautui seitsemän prosenttia ja vanhuspalveluita kertoi käyttäneensä kuusi prosenttia vastaajista. Vasta muutaman vuoden ajan omana palvelunaan toiminut elintapaohjaus on kyselyn perusteella löytänyt paikkansa Limingassa. Vaikka elintapaohjausta tullaan vastaisuudessa saamaan hyvinvointialueen palveluna, tulee ohjausta tämän hetkisten suunnitelmien mukaan olemaan tarjolla myös yhtenä kunnan hyvinvointipalveluna.

3.3. Osallistuminen ryhmiin, hankkeisiin ja työpajoihin

Ryhmiin, hankkeisiin ja työpajoihin osallistuneita oli kyselyyn vastanneista kaikkiaan 26 liminkalaista. Lähes puolet vastanneista kertoi olleensa mukana Pikku-duunia-ryhmässä. Kyseisen hankkeen palvelut on tarkoitettu liminkalaisille työnhakijoille, opiskelijoille, työssä tai työelämän ulkopuolella oleville, yrittäjille, yhdistyksille ja kotitalouksille. Pikkuduunilla tarkoitetaan esimerkiksi pieniä työtehtäviä, osa-aikaista tai keikkatyötä. Pikkuduunia-työllistämishanke päättyi syyskuussa 2022, mutta Facebook-ryhmä on edelleen aktiivinen.

Alle 29-vuotiaille nuorille ja nuorille aikuisille kohdennettuun Taiku-taitopajan toimintaan kertoi osallistuneensa neljä vastaajaa. Taiku auttaa asiakkaitaan oman polun löytämisessä, ja toiminta tarjoaa mahdollisuuden löytää tarpeiden, vahvuuksien, kiinnostuksen kohteiden ja unelmien kautta väylän kohti opintoja tai työelämää. Myös taitopajan toiminta kuuluu jatkossa hyvinvointialueen järjestämisvastuulle. (Limingan kunta 2023a)

Mukana-hanke päättyi kesäkuussa 2021, ja sen toimintaan kertoi osallistuneensa kolme vastaajaa. Hankkeen tavoitteena oli edistää työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien henkilöiden sosiaalista osallisuutta, parantaa heidän työ- ja toimintakykyään sekä työelämävalmiuksiaan. Hankkeessa pilotoitiin uusia asiakaslähtöisiä kohtaamisen väyliä sekä lähestymistapoja, kuten nuotiotapaamisia. (Limingan kunta 2023b).

Parempi tulevaisuus -koulutus starttasi keväällä 2020. Yksi kyselyyn vastanneista kertoi osallistuneensa tähän yrittäjille suunnattuun valmennukseen, jonka tavoitteena oli tarjota uutta virtaa yrityksen kehittämiseen. Valmennuksen yhtenä osa-alueena käytiin läpi yrittäjien hyvinvointikysymyksiä. Limingassa on tällä hetkellä noin 800 yritystä, joten myös yrittäjät huomioiva hyvinvointityö kannattaa pitää mielessä myös jatkossa. (Euroopan aluekehitysrahasto 2023)

Kaikkiaan 38 prosenttia vastanneista kertoi puolestaan osallistuneensa johonkin muuhun ryhmätoimintaan. Vastaajien erikseen mainitsemia ryhmiä olivat Perhevapaalta työelämään -valmennus, Ihmeelliset vuodet -vanhemmuusryhmä sekä vauvojen vanhemmille tarkoitettuun esikkoryhmään. Lisäksi vastaajat olivat osallistuneet paikalliseen Lions Club -toimintaan, nuorille suunnattuun Rytipaja-työpajatoimintaan, eläkeläiskerhoon ja sydänyhdistyksen toimintaan sekä työttömille suunnattuun Hub-kokeiluhankkeeseen.

3.4. Neuvoille ja tuelle on kysyntää

Neuvon ja tuen tarvetta käsittelevään kysymykseen vastasi 163 kyselyyn osallistuneista. Vastaajista 42 prosenttia kaipasi neuvoja tai tukea harrastamiseen liittyviin kysymyksiin, 39 prosenttia liikkumiseen ja 35 prosenttia mielen hyvinvointiin. Kolmannes kaipasi tukea perhe-elämään, neljäsosa tukea ystäväystymiseen, samoin parisuhteeseen. Lähes neljännes toivoi neuvoja syömiseen, viidennes nukkumiseen, kolmetoista prosenttia arkiaskareisiin, kaksitoista prosenttia yrityksen perustamiseen ja yksitoista prosenttia kroonisen sairauden hoitoon. Yhdeksän prosenttia vastaajista kaipasi tukea työllistymiseen ja taloudenpitoon. Seitsemän prosenttia koki tarvitsevansa apua tietotekniikan, älylaitteiden tai digitaalisten palvelujen käyttämisessä.

Kuntastrategian mukaisesti Limingassa palvelut järjestetään asukaslähtöisesti. Tavoitteena on, että kuntalaisilla on käytössään monikanavaisia palveluita, jotka ovat saavutettavissa ajasta ja paikasta riippumatta – arjen digitalisoituessa onkin hyvä pitää huolta, että kuntalaiset saavat halutessaan tietoteknistä tukea – ja toisaalta myös asukaslähtöistä palvelua, joka tarkoittaa myös perinteistä puhelinpalvelua tai kasvotusten tapahtuvaa asiakaspalvelua.

Muuhun asioiden hoitamiseen neuvoja toivoi saavansa seitsemän vastaajaa ja apua päihderiippuvuuteen kaksi vastaajaa 163:sta. Monivalinnan ulkopuolelta nousivat esille muun muassa seuraavat tuentarpeet: lasten eri kehitysvaiheet, päivähoitopaikan löytyminen keskustan alueelta, matalan kynnyksen vapaaehtoistoiminta, eläimet, lastenhoito, pitkäaikaissairaalan lapsen vertaistuki ja yksinäisyys.

3.5. Osallisuuden vahvistaminen

Yksi asiakokonaisuus Limingan kunnan syksyllä 2022 päivittämässä strategiassa on osallisuuden teema: ”Vahvistamme kuntalaisvaikuttamista ja -osallistamista erilaisin yhteiskehittämisen menetelmin. Vahvistamme osallisuutta ja yhteisöllisyyttä luomalla mahdollisuuksia kohtaamiseen ja vuoropuheluun sekä tukemalla

eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja vapaaehtoisjärjestöjen aktiivista toimintaa”.
(Limingan kunta 2022c)

Osallisuusiltoja koskevaan kysymykseen vastasi kaikkiaan 49 liminkalaista. Näistä vastaajista 29 prosenttia oli ollut mukana Rantakylän kehittämistä koskevassa osallisuusillassa. Sama prosentuaalinen osuus vastaajista oli osallistunut kaavoitusta käsitteleviin sekä myös Tupoksen kehittämiseen liittyviin osallisuusiltoihin.

Yhdistysillassa oli ollut mukana viidennes vastaajista, kyläyhdistysten kehittämisisillassa 18 prosenttia vastaajista ja puistoalueiden kehittämisisillassa kaikkiaan 16 prosenttia vastaajista. Yksi vastaajista kertoi, ettei ole ollut tietoinen kyselyssä mainituista osallisuusilloista. Tämän perusteella myös osallisuusilloista tiedottamisessa on parannettavaa. Limingasta löytyy aktiivinen ja osallistuva joukko kuntalaisia, mutta osallisuuteen tulee kannustaa myös jatkossa.

3.6. Tukiverkosto ja yksinäisyyden kokemus

Tukiverkoston ja yksinäisyyteen liittyviin kysymyksiin vastasi lähes kaikki kyselyyn osallistuneet. Neljänneksellä vastaajista on kyselyn perusteella laaja verkosto perhettä, sukulaisia ja ystäviä, 65 prosentilla perhettä, sukulaisia ja ystäviä oli jonkin verran. Kymmenesosa vastanneista kertoi, ettei heillä ole juurikaan perhettä, sukulaisia tai ystäviä.

Säännöllisesti perhettä, sukulaisia ja ystäviä kertoi tapaavansa 56 prosenttia vastaajista. Kolmannekselle tapaamiset olivat satunnaisempia ja kymmenes kertoi tapaavansa sukua, perhettä ja ystäviä vain harvoin. Viisi vastaajista valitsi monivalintavastaukseksi ”en juuri koskaan”.

Huomio kiinnittyy tässä kohtaa yksinäisyyden kokemukseen, joka on aina subjektiivinen. Ystävien ja perheen ympäröimä henkilö voi kokea yksinäisyyttä, kun

taas toinen harvoin ystäviään ja sukuaan tapaava ei edes koe sosialisointiin tarvetta. Tämän vuoksi yksinäisyyden kokemusta kysyttiin seuraavassa vielä erikseen:

Silloin tällöin tai harvoin yksinäisyyttä koki lähes kaksi kolmesta vastaajista. 24 vastaajaa koki yksinäisyyttä säännöllisesti. Yksinäisyyden kokemus näyttäisi tämän kyselyn perusteella olevan sangen yleistä, sillä vain vajaa kolmannes koki, ettei koe yksinäisyyttä juuri koskaan. Yksinäisyysongelman ratkaiseminen on hyvinvoinnin kannalta keskeinen kysymys.

3.7. Vapaa-aika ja harrastukset

Myös vapaa-aikaa ja harrastuksia koskeviin kysymyksiin vastasi lähes kaikki kyselyyn osallistuneet. 80 prosenttia kertoi viettävänsä vapaa-aikaa perheen, sukulaisten ja ystävien kanssa. 58 prosenttia kertoi puolestaan harrastavansa kotona. Kodin ulkopuolella harrastuksissa kävi kyselyn mukaan noin puolet vastaajista. Viidenosa vastaajista kertoi myös osallistuvansa yhdistys- tai seuratoimintaan. Kymmenesosa vastaajista koki, ettei heillä ollut ollenkaan vapaa-aikaa.

Harrastuksista suosituimpia olivat luonnossa liikkuminen, ulkoilu ja retkeily, joita harrasti lähes kaksi kolmasosaa vastaajista – yhtä suosittua oli myös liikunnan harrastaminen. Puolet kyselyyn vastanneista harrasti lukemista ja neljäkymmentä prosenttia kertoi tekevänsä käsitöitä, harrastavansa korjailua tai rakentelua. Yhtä iso osa vastaajista kertoi katsovansa elokuvia. Lähes kolmannes kertoi soittavansa, laulavansa tai kuuntelevansa musiikkia. Joka kymmenes harrasti metsästystä tai kalastusta – kuvataiteita harrastavien osuus oli yhtä suuri. Kahdeksan vastaajista kertoi harrastukseensa moottoriurheilun, kun taas kahdella toista vastanneella ei ollut mitään harrastusta.

32 vastaajaa kertoi harrastavansa jotain muuta, mitä monivalintavaihtoehtoissa oli tarjolla. Näitä harrastuksia olivat muun muassa pihatyöt, kirjoittaminen, koirat, tanssi, jumppa, puutarhanhoito, hevoset, leivonta, ammunta, valokuvaus, vapaa-

ehtoistoiminta, keramiikka, metsätyöt, maanviljely, sijoittaminen, matkailu ja kulttuuri, kielten opiskelu, äänikirjojen kuuntelu, urheilun seuraaminen, tv:n katselu sekä ristikot.

65 prosenttia kertoi harrastavansa ilmoittamiaan asioita itsenäisesti. Neljätoista prosenttia kertoi harrastuksen taustalla olevan jonkin yhdistyksen tai seuratoiminnan, ja joka kymmenennen harrastukseen liittyi yksityinen palveluntuottaja. Neljätoista vastaajaa oli mukana Lakeuden kansalaisopiston tai Limingan seudun musiikkiopiston tarjoamissa harrastuksissa. Kuusi vastaajista kertoi harrastuksensa järjestäjäksi seurakunnan. Vastaajien kokonaismäärä tässä kysymyksessä oli 213.

Lisäksi 67 prosenttia vastanneista kertoi osallistuvansa yksityisiin illanviettoihin ja tapaamisiin ystäviensä kanssa. Yli puolet vastanneista kertoi käyvänsä myös kahviloissa tai ravintoloissa. 43 prosenttia kävi vastausten perusteella ulkoilmatapahtumissa, ja 42 prosenttia ilmoitti käyvänsä elokuvissa, samoin konserteissa. Teatterissa kertoi käyvänsä kolmannes vastaajista. Neljännes kävi festivaaleilla ja viidennes stand up -illoissa. Museokävijäksi itsensä ilmoitti 18 prosenttia vastanneista, taidenäyttelyissä puolestaan 15 prosenttia kysymykseen vastanneista.

Yhteensä 74 osallistujaa kertoi käyvänsä luennoilla, seuroissa, lyhytkursseilla ja lauluilloissa. Koronapandemia lisäsi virtuaalisen harrastamisen mahdollisuutta – tai toisaalta myös totutti siihen. Vastauksissa huomioitiin myös etäosallistuminen. Tähän kysymykseen vastanneita oli yhteensä 183.

Vaikka kyselystä nousevat esille selkeät suosikkiaktiviteetit vapaa-ajanviettoon, osoittaa kysely, että myös jatkossa tarjonnan monipuolisuuteen kannattaa satsata – eikä missään tapauksessa tiukkarajaisesti joko liikuntaan tai kulttuuriin.

3.8. Rahan puute suurin este osallistumiselle

Tapahtumiin ja harrastuksiin osallistumisen esteenä suurin yksittäinen syy oli rahan puute – tämän vastauksen valitsi yli kolmannes vastaajista (Kuva 5). Toiseksi

suurin este oli lastenhoidon puuttuminen, jonka harrastamisen esteeksi merkitsi 72 vastaajaa. Seuraavaksi yleisin osallistumisen este oli kaverin puuttuminen: kolmannes vastaajista jätti tapahtuman tai harrastuksen välistä siksi, että ei halunnut lähteä yksin.

KUVA 5: Kaksi tärkeintä estettä osallistumiselle olivat rahan ja lastenhoidon puute. 19–30-vuotiaiden sekä 30–45-vuotiaiden naisten ikäryhmissä lastenhoidon puuttuminen nousi esteeksi yli puolella. Rahan puute nousi esille kaikissa ikäryhmissä.

29 prosenttia kertoi kuulevansa tapahtumista liian myöhään, neljännes koki, ettei sopivaa tarjontaa ollut, kun taas 15 prosenttia kertoi osallistumisen esteeksi kiinnostuksen puutteen. Kyydin puute ja riittämätön informaatio olivat 14 prosentille osallistumiseste. Yhdeksän vastaajista kertoi, ettei tiedä, mitä pukea päälle. Viisi vastaajaa ilmoitti, että esteenä oli tieto tai epäily, ettei esteettömyyttä ole huomioitu riittävästi. Niin ikään viisi vastaajaa kertoi, ettei omaishoidettavalle löytynyt hoitajaa. Tähän kysymykseen tuli kaikkiaan 201 vastausta.

Yllättävää on, että rahan merkitys nousee näin suureen rooliin. Nuorissa ikäryhmissä selittävä tekijä on se, että omaa rahaa ei välttämättä vielä ansaita tai arkea eletään opiskelijabudjetilla. Silti rahan puute oli selkeä este myös aikuisten ja

ikäntyneiden kohdalla. Ikäryhmäkohtaisten vastausten tarkasteleminen paljastaa myös, että 19–30-vuotiailla sekä 30–45-vuotiailla naisilla lastenhoidon puuttuminen estää osallistumisen yli puolella.

70 prosenttia vastaajista ilmoitti kuulevansa tapahtumista somekanavien kautta. 40 prosenttia sai tietää tapahtumista puolestaan tuttaviltaan. Paikallislehdestä sekä kunnan verkkosivuilta tiedon sai reilu kolmannes vastaajista. Neljännes kertoi lukevansa tapahtumista perinteisistä julisteista ja ilmoituksista. Yhtä suuri osa vastasi kuulevansa tapahtumista aina liian myöhään tai ei ollenkaan.

Vastaajista 81 prosenttia kertoi tärkeimmäksi yleistä hyvinvointia lisääväksi tekijäksi yhdessäolon perheen, sukulaisten tai ystävien kanssa. Toisaalta oma aika, jolloin voi keskittyä yksin haluamiinsa asioihin, nousi lähes yhtä tärkeäksi asiaksi eli kolmella neljästä vastanneesta. Seuraavaksi tärkeimpiä yleistä hyvinvointia lisäävistä olivat harrastukset (71 prosenttia), luonnossa liikkuminen (66 prosenttia) sekä säännöllinen elämänrytmi (59 prosenttia). Muita asioita olivat työ, taide-elämykset, yhteisten asioiden hoitaminen, hengellinen sisältö sekä pajatoiminta tai muut ryhmät.

3.9. Lastenhoitoapua ja yhteistä tekemistä perheille

Monivalintakysymysten ohella vapaan vastauksen kentässä perheiden ja vanhemmuuden tukemisen teema tuli vahvasti esille, kaikkiaan kolmessatoista vastauksessa. Yhdeksi selkeäksi hyvinvointia lisääväksi tekijäksi nousi lastenhoitoapu, joka mahdollistaisi muun muassa vanhempien harrastamisen. Se voisi olla esimerkiksi kuntosalin yhteydessä järjestettävä lapsiparkki. Näin myös perheen pienemmille järjestyisi mukavaa toimintaa vanhempien kuntosalikäynnin ajaksi ja koko perhe voisi harrastaa samanaikaisesti. Lastenhoito- ja kodinhoitoavun puuttuminen nähtiin myös arjessa jaksamisen kysymyksenä: tukiverkoston puuttuminen tai vähyys koettiin ongelmalliseksi.

Perhekuperkeikka-toimintaa pidettiin hyvänä mallina koko perheen yhteiselle tekemiselle. Limingan kunta tarjoaa tällä hetkellä ilmaisen vuoron Lakeustalon salissa. Perhekuperkeikka on maksuton matalan kynnyksen palvelu, johon voi osallistua ilman ennakoilmoittautumista. Toiminta käynnistyi aktiivisen kuntalaisen yhteydenotosta. Varsinaista ohjaajaa perhekuperkeikassa ei ole ja vapaaehtoinen huolehtii perheiden käyttämät leikkivälineet lukittuun kaappiin itsenäisesti.

Leikkikavereiden ja koko perheen tuttavuuksien löytyminen sekä kaipuu yhteisöllisyyteen nousivat tässä teemassa myös esille. Matalan kynnyksen kohtaamispaikaksi esitettiin muun muassa kahvilaa. Toive perheen yhteisistä harrastusmahdollisuuksista nähtiin hyvinvointia lisäävänä tekijänä. Millaisia koko perheen harrastusmahdollisuuksia Liminkaan voitaisiin kehittää? Entä mihin harrastuksiin voi jo tällä hetkellä osallistua koko perheellä? Ainakin partiotoiminta on Limingassa vilkasta. Voisiko kunta järjestää esimerkiksi perhemessut, joissa eri järjestöt ja yhdistykset voisivat esitellä perheille sopivia vapaa-ajan aktiviteetteja? Myös kunnan verkkosivujen ja somekanavien hyödyntämistä voitaisiin tehostaa jo olemassa olevista mahdollisuuksista tiedottamiselle.

Lastenhoitokysymyksen ratkaisemiseksi nostettiin esille muun muassa lastenhoitofoorumi, jossa hoitajaa tarvitsevat ja hoitokeikkaa tekevät voisivat kohdata näppärästi. Limingan kunnassa tänä syksynä päättyneen Pikkuduunia-työllisyys-hankkeen Facebook-ryhmä on edelleen aktiivinen, ja se voisi soveltua kyselyssä ideoidun toimintamallin toteuttamiseen. Jo nyt kyseisessä ryhmässä osa-aikaiset ja kertaluontoiset työtehtävät ja tekijät löytävät toisensa, myös lastenhoitoavun osalta. Toki erillinen, pelkästään lastenhoitoon profiloitunut ryhmä voisi myös olla mahdollinen.

Toimintansa aloittanut ja vuodenvaihteessa hyvinvointialueen järjestämisvastuulle siirtyvä Limingan perhekeskus on varmasti ratkaisevan tärkeässä roolissa auttamaan ja kehittämään vapaa-aikaan tarvittavia lastenhoitopalveluita. Kolmannen sektorin, kuten MLL:n paikallisyhdistyksen osaamisen hyödyntäminen, mutta myös toisaalta yksityisen palvelutarjonnan kartoittaminen voisi tuoda avun liminkalaisten perheiden lastenhoitopulmaan. Kyselyn perusteella näyttäisi siltä,

että markkinoita voisi löytyä myös alan yritykselle. Mitä perheet ovat lastenhoitopalvelusta valmiita maksamaan ja olisiko kannattava liiketoiminta mahdollista, on ehdottomasti lisäselvityksen paikka!

3.10. Sykettä senioreiden elämään

Kaikkiaan viidessä vastauksessa tuotiin esille eläkeikäisten hyvinvointia lisääviä tekijöitä. Kun ihminen jää eläkkeelle tai muuttaa Liminkaan toiselta paikkakunnalta, mullistuu arki – on opeteltava uudet rutiinit ja rytmi elämälle. Yli 60-vuotiaiden mainittiin jäävän usein ”oman onnensa nojaan”.

Yhdessä vastauksessa esille nousi ehdotus automaattisesta kutsusta seniorineuvolaan. Neuvolassa voitaisiin kertoa, mitä kaikkea toimintaa kunnassa on tarjolla – ei pelkästään kunnan järjestämänä vaan myös seurakunnissa tai yhdistysrintamalla. Kuinka nämä henkilöt tavoitettaisiin, jotta ehdotettu toimenpide voisi toteutua?

Osallisuuden esteeksi nousi yhdessä vastauksessa arkuus. Toisessa vastauksessa nousi esille senioreiden arvostaminen – tai itse asiassa sen puute. Kyselyyn vastannut koki, että huomiota saavat vain ”nuoret ja sporttiset ihmiset”. Olisi hyvä selvittää tarkemmin, mistä tällainen ulkopuolisuuden kokemus kumpuaa. Perinteiden vaalimiselle ja kotiseututyölle olisi vastaajan mukaan tilausta. Liminkalaisten omassa perinnenäyttelyssä voisi olla esillä vanhoja valokuvia, liminkalaisia tekstiilejä, käsitöitä sekä retrohenkisiä vaatteita, vastaaja kirjoittaa.

Kolmannessa vastauksessa eläkeläisille toivottiin tutustumistapaamisia. Vaikka henkilö olisi asunut paikkakunnalla pidempään, on työ toisella paikkakunnalla saattanut johtaa siihen, ettei tuttavaverkostoa ole muodostunut Liminkaan. Yhteinen kokoontumispaikka nousi esille kaikkiaan kolmessa vastauksessa. Tämä voisi mahdollistaa yhteisen ruokailemisen ja vapaan seurustelun. Vapaamuotoisen seurustelun ohella senioreille toivottiin aktiviteeteiksi keskustelupiirejä, runoiltoja, henkistä hyvinvointia edistäviä luentoja, työpajoja ja erilaisia kursseja –

ei pelkästään liikuntamahdollisuuksia. Ikäihmisille toivottiin myös kunnan järjestämiä retkiä ja tapahtumia.

3.11. Liikuntamahdollisuuksien lisääminen puitteita parantamalla

Harrastuspaikkojen lisääminen koettiin kyselyn vastauksissa yhdeksi hyvinvointia lisääväksi tekijäksi. Viidessä vastauksessa nousi esille toive uimahallista. Myös paremmat puitteet moottoriurheilulle sekä ”nuorison rälläyspaikaksi” sekä hevos- ja koiraharrastamiselle nousivat esille yhteensä viidessä vastauksessa.

Koiraharrastamisen haasteena nähtiin liian pienet ja ruuhkaiset koiratarhat, ison aidatun metsätarhan puuttuminen sekä uimapaikan pieni koko, aidattomuus sekä likaisuus. Koirien ja pyöräilijöiden yhteiselo Rantakylässä koettiin haastavaksi.

Hiihtolatuja hyvä kunto koettiin tärkeäksi ja latuja toivottiin nykyisten lisäksi Ojanperänkankaalle. Myös pelkät retkihiihtoon soveltuvat latu-urat mainittiin yhdessä vastauksessa. Tulistelun mahdollistava retkeilypaikkojen lisääminen nousi esille yhdessä vastauksessa, samoin luontopolut. Myös parempia pyöräilymahdollisuuksia toivottiin.

Yhtenä asiakokonaisuutena nousivat esille niin sanotut höntsäjoukkueet, joissa pääsisi pelailemaan esimerkiksi salibandyä ilman suurempia tavoitteita. Tähän ratkaisu voisi löytyä paikallisilta urheiluseuroilta.

3.12. Ympäristö ja yhteisö hyvinvoinnin lähteenä

Ympäristön hyvinvointia lisäävä vaikutus koettiin tärkeäksi: ympäristön kauneus, kävelykatujen kunnan ylläpito pyörätuolilla ja lastenrattailla liikuttaviksi, hyvä valaistus ja julkinen liikenne, ympäristöön sopiva rakentaminen, Vanhan Limingan miljööän vaaliminen, risukkojen raivaaminen, puistojen talvikunnossapito sekä leikkipuistojen kunnostaminen mainittiin kaikkiaan yhdessätoista vastauksessa.

Yhdessä vastauksessa todettiin, että valaistuksen lisääminen puistoihin lisääisi käytettävyyttä pimeänä aikana, mutta ehkäisisi mahdollisesti myös ilkivaltaa. Toisessa vastauksessa ehdotettiin, että risukkojen raivaaminen leikkipuistojen ympäriltä voisi puolestaan lisätä puistojen käyttöä: ilma vaihtuisi myös hellesäällä ja näin myös hyttyset pysyisivät paremmin poissa.

Vastausten joukossa oli myös raikas ehdotus: järjestettäisiin vanhempien ja uudempien liminkalaisten kohtaamisia, joissa ”hiljainen tieto” siirtyisi ja uudet kuntalaiset pääsisivät juurtumaan paremmin. Lisäksi muualta muuttaneet kokisivat olevansa hyväksytyjä ja tervetulleita Liminkaan. Uusille muuttajille voitaisiin nimetä niin kutsuttu ”omaliminkalainen”, jolta voisi tarvittaessa saada käytännön neuvoja arkeen.

Tätä ehdotusta ja kunnassa olevaa tahtotilaa kuvastaa hienosti keväällä 2023 Liminkaan rakennettava Juuret Limingassa -puisto, johon liminkalaiset voivat varata syksyn aikana istutettavakseen oman kukkivan puun. Kukkivien puiden puistosta luodaan digitaalinen kartta, josta jokaisen puun istuttaja ja istuttamiseen liittyvä tarina löytyvät. Puulla voidaan juhlistaa esimerkiksi lapsen syntymää, mutta se voi olla myös edesmenneen läheisen muistoksi istutettu surupuu, jonka luoksetullaan hiljentymään. Jokaisella voi olla oma uniikki syynsä puun istuttamiselle – tai toisaalta sille ei tarvitse olla sen syvällisempää syytä kuin yhteisöllisyys ja halu yhteiseen tekemiseen.

Kehitysehdotusten ohella nykyiset palvelut saivat myös kiitosta: ”Olen todella tyytyväinen Limingan palveluihin. En kaipaa mitään enempää. Täällä on hyvä asua. Kiitos!”

3.13. Kulttuuria ja tapahtumia kaivataan lisää

Kehitysehdotuksissa Liminkaan toivottiin enemmän viihdekulttuuria, esimerkiksi konsertteja ja elokuvia. Tapahtumaehdotuksissa kahdessa mainittiin aiemmin Limingassa järjestetty valkosipulifestivaali, yhdessä puolestaan taiteiden yö -tapahtuma.

tuma. Aikuisille suunnattuja livemusiikkikeikkoja ja vuosittaista tapahtumaa toivottiin yhdessä vastauksessa, kun taas toisessa toivottiin puolestaan tapahtumia lapsille ja nuorille. Limingan tapahtumatarjonta koettiin ylipäättään suppeaksi, toisaalta Oulun palvelujen ajateltiin täydentävän oman kunnan tarjontaa: ”Musiikki ja kuvataide ovat Limingan kulttuurin pääpainoalueet” – näitä toivottiin enemmän esille, esimerkiksi Limingan seudun musiikkiopiston esitysten muodossa.

Vanhan Limingan alue sekä Limingan Taidekoulun pihapiiri sekä puistoalueet nähtiin oivallisina paikkoina tapahtumien järjestämiselle, kuten piknik-tyyppisille festivaaleille. Abrahamin kulttuuripuistossa koettiin niin ikään tapahtumia olevan liian vähän. Kulttuuripuistossa kesällä 2021 kunnan ja paikallisten teatteriharrastajien yhteistuotantona toteutetusta Häräntappoase-esityksestä tuli kyselyssä kiitosta, ja teatteriesityksiä toivottiin lisää myös jatkossa. Myös erilaiset ilmaistapahtumat nousivat esille yhdessä vastauksessa.

Lisäksi viikonloppuisin ja alkuiltaisin auki olevalle kahvilalle tai pubille on vastausten perusteella selkeästi tilausta. Näihin toivottiin myös musiikkiesityksiä. Kahvilan tai kohtaamispaikan puuttuminen koettiin ”sosiaalista elämää näivettävänä tekijänä”. Myös hyvätasoisesta ruokaravintolasta tuli toive.

Lisäksi kirjaston palvelutarjontaa koskien tuli seuraavia ehdotuksia: aikuisille tarkoitettu lukupiiri, kirjoituspiiri ja yökirjasto-tapahtuma. Linnuista tunnettuun Liminkan toivottiin myös yhteistä lintujen talviruokintapaikkaa. Senioreita käsittelevässä osiossa jo mainittu kotiseututyö ja perinnenäyttelyt sekä runoillat, henkistä hyvinvointia edistävät luennot ja työpajat kuuluvat kulttuuriteemaisiin ehdotuksiin.

4. TULEVAISUUDEN LIMINKA – KUKA HYVINVOINTIPALVELUITA JATKOSSA TUOTTAA?

Tässä kappaleessa käyn lävitse Limingan muuttuvaa kuntaorganisaatiota. Lisäksi käsittelen murrosta kolmen asiantuntijahaastattelun sekä niiden toimenpiteiden pohjalta, joilla Liminka muutokseen valmistautuu. Omalta osaltaan kysymyksiin vastasivat Limingan kunnan hallintojohtaja Tarja Vilmunen, henkilöstö- ja hyvinvointijohtaja Eliisa Tornberg sekä liikuntapalvelupäällikkö Janne Laamanen.

4.1. Nykyinen organisaatio

Kunnan virasto-organisaatiota johtaa kunnanjohtaja. Kunnanjohtajan tehtäviä ovat kuntaorganisaation johtaminen ja valtuuston asettamien tavoitteiden toteutumisen tukeminen. Kunnan virasto-organisaatio toimii viiteen palvelualueeseen jakaantuneena vielä vuoden 2022 loppuun saakka (Kaavio1).

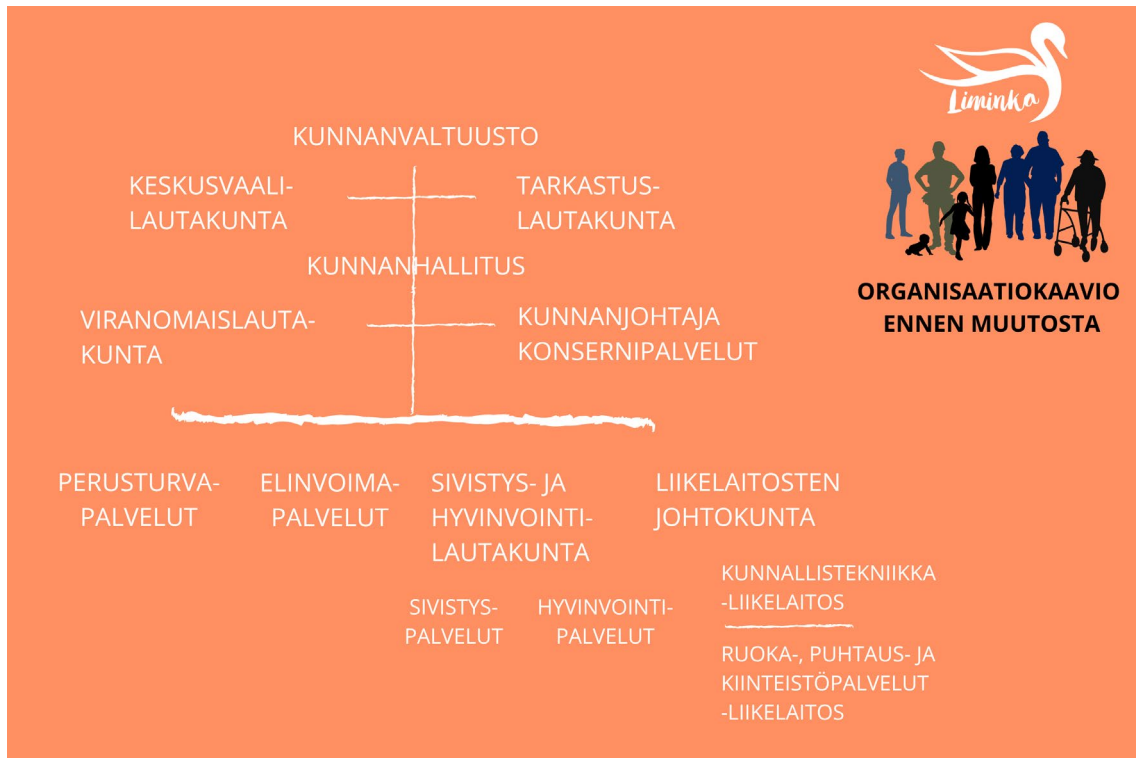
Konsernipalvelut vastaa muun muassa kunnanhallituksen ja -valtuuston asioiden valmistelusta ja täytäntöönpanosta, hallinto- ja henkilöstöpalveluista, talouspalveluista ja it-palveluista sekä kuntakonsernin ohjauksesta. Konsernipalveluihin kuuluvat myös kunnan kiinteistöjen hallinta ja rakentamishankkeet kaavoitus, rakennusvalvonta, asuminen ja jätehuolto.

Perusturvapalveluiden hallinto kehittää, koordinoi ja johtaa terveydenhuoltoa ja sosiaalipalveluita sekä vanhuspalveluita. Perusturvapalveluilla tuetaan ja edistetään kunnan asukkaiden hyvinvointia elämän eri vaiheissa.

Elinvoimapalveluihin kuuluvat elinkeinopalvelut, työllisyyspalvelut, hanketyö sekä viestintä. Elinkeinopalvelut palvelevat muun muassa yrityksiä tontti- ja toimitilatarpeissa sekä kehittämishankkeissa sekä vastaa kuntamarkkinoinnista. Työllisyyspalvelut vastaa esimerkiksi työnhakijoiden ohjauksesta ja aktivoinnista sekä työkokeiluista yhteistyössä TE-toimiston kanssa. Hanketyössä koordinoidaan, valmistellaan ja hallinnoidaan sekä seurataan kunnan hankkeita.

Sivistys- ja hyvinvointipalvelut sisältävät opetus- ja varhaiskasvatuspalvelut sekä vapaa-ajan palvelut, kirjastopalvelut, kansalais- ja musiikkiopiston sekä nuorisopalvelut. Toiminnan tavoitteena on lapsen, nuoren ja aikuisen monipuolinen kehittyminen ja hyvä elämisen laatu.

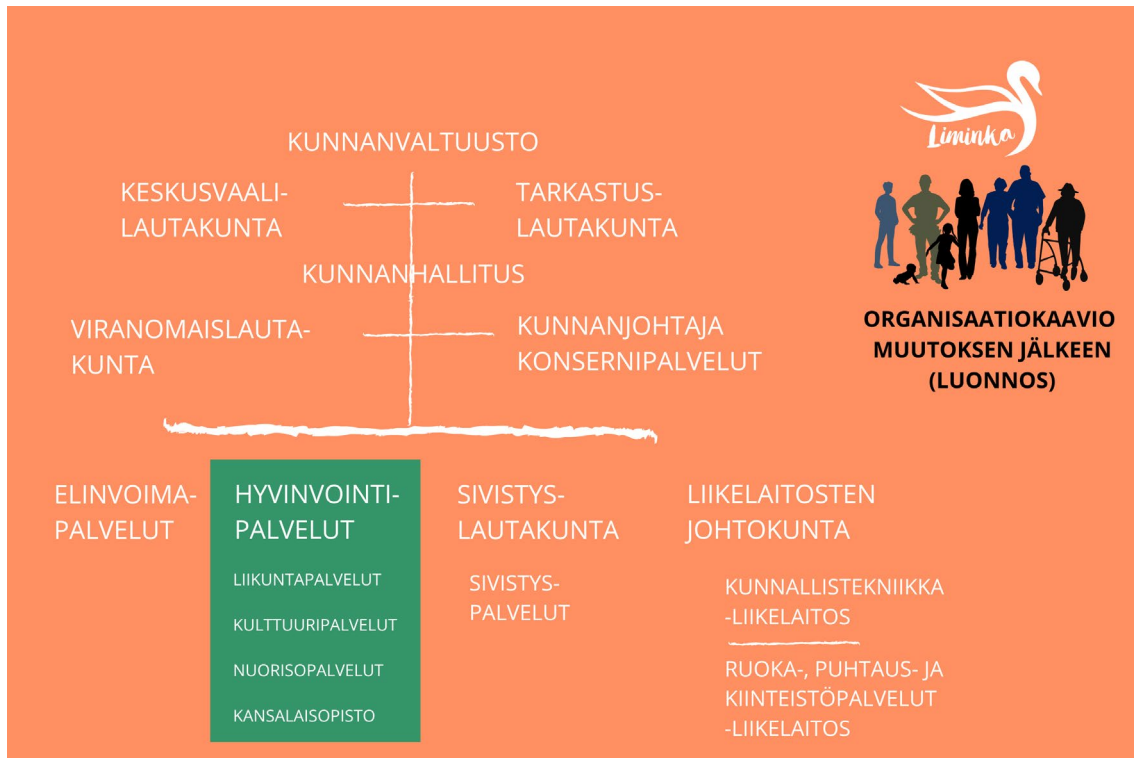
Kunnallistekniikka-liikelaitos vastaa muun muassa teiden rakentamisesta sekä kunnossapidosta sekä yleisten alueiden kunnossapidosta. Ruoka-, puhtaus- ja tilapalvelut -liikelaitos vastaa ruoka- ja puhtauspalveluiden tuottamisesta sekä kiinteistöjen huollosta.

KAAVIO 1: Limingan kunnan organisaatiokaavio ennen sote-uudistusta.

4.2. Tulevaisuuden Liminka

Vuoden 2023 alusta Limingan kunnan organisaatiokaavio tulee olemaan toisenlainen: perusturvapalvelut siirtyvät hyvinvointialueen järjestämisvastuulle, sivistyspalvelut keskittyy jatkossa opetus- ja varhaiskasvatuspalveluiden sekä musiikkiopiston oppimissisältöjen tuottamiseen ja hyvinvointipalvelut huolehtii muun muassa liikunta-, kulttuuri- ja nuorisopalveluista, kansalaisopiston toiminnasta sekä elintapaohjauksesta (Kaavio 2).

KAAVIO 2: Luonnos Limingan kunnan uudesta organisaatiokaaviosta sote-uudistuksen jälkeen. Hyvinvointipalveluiden rakenne on avattu tässä kaaviossa muita palvelulinjoja tarkemmin.

Uudelleenorganisoinnin tueksi Limingassa käynnistettiin vuoden 2022 alussa tulevaisuuden Limingan rakentaminen seuraavien kysymysten pohjalta: Voiko kunnan palvelut hoitaa entistäkin paremmin? Entä miten kunnan työntekijät saadaan loistamaan työssään, mutta samalla jaksamaan arjessa? Onko organisaatiokaavio auttamattomasti vanhentunut ja työnkuvaukset menneen talven lumia?

Tulevaisuuden Liminka -työryhmä työmarkkinajärjestön edustajineen kokoontui luomaan raameja yhteiselle muutosmatkalle. Yhdeksi muutosmatkan lähtökohdaksi asetettiin Limingan kunnan maineen vahvistaminen vetovoimaisena ja nykyaikaisena työpaikkana, joka kykenee vastaamaan ajan vaatimiin muutoksiin sekä henkilökunnan tarpeisiin.

Kehittämistyöllä ja mahdollisilla toimenkuvien muutoksilla ei pyritä henkilöstön vähentämiseen. Tämä kerrottiin heti alkuvaiheessa henkilöstölle, jotta työntekijät saattoivat osallistua ideointiin pelkäämättä oman työpaikkansa puolesta. Tämä erityisesti siksi, että kunnassa on meneillään sote-uudistuksen myötä yhteistoimintaneuvottelut. Kaikkinensa muutosmatkan arveltiin kestävän kaksikin vuotta, mutta tarkkaa kestoja ei haluttu määritellä. Työntekijöiden visioiden ja ehdotusten lisäksi myös kuntalaisten näkemyksiä halutaan kuulla. Henkilöstön tiedottaminen muutosmatkan etenemisestä tapahtuu kunnan intrassa ja ainakin aluksi myös sähköpostitse. Intrasta löytyy myös oma sivu kehitystyölle, jotta kunnan henkilöstö voi seurata prosessia ajantasaisesti.

Myös kuntatasolla täytyy pystyä hyppäämään välillä laatikon ulkopuolelle tarkastelemaan totuttuja toimintamalleja. Näissä asioissa paras näkemys on yleensä henkilöstöllä ja kuntalaisilla, mutta muutoksen mahdollistamiseen tarvitaan koko organisaation tuki. Kun organisaatioon oli joka tapauksessa tulossa muutoksia, haluttiin samalla pohtia, olisiko prosesseissa kehitettävää.

4.3. Palveluita asukkaiden tarpeiden mukaan

Murroskohdassa tulee huomioida, että palvelut järjestetään ennen kaikkea oman kunnan asukkaiden tarpeen mukaan. Palvelut pitäisi myös saada linkitettyä hyvinvointialueen palveluihin niin, että kuntalaisten hyvinvointia voidaan tukea siten, että hyvinvointialueen palveluita tarvittaisiin mahdollisimman vähän. (Vilmunen 2022.)

Ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia tukemalla raskaampia palvelumuotoja, kuten mielenterveyspalveluita tarvitaan vähemmän. Murroskohdassa on mahdollista löytää sellaisia palveluita, joita ihmiset aidosti tarvitsevat. Yhtenä teemana esiin nousi yksinäisyys. Kun ihminen ei ole yksinäinen, hän löytää paljon paremmin niitä kanavia, joissa apua on tarjolla. (Vilmunen 2022.)

Kunta on lähellä kuntalaista, joten ratkaisumallienkin tulisi löytyä kunnasta. Palvelua tarvitessaan kuntalainen on yhteydessä ensisijaisesti kuntaan – näissä tilanteissa kunnalla on mahdollisuus profiloitua hieman uudella tavalla – olla se, joka on aidosti lähellä. Ratkaisevana tekijänä on kunnan kyky vähentää kuntalaisten raskaan terveyspalvelun tarvetta ennaltaehkäisevällä toiminnalla. Hyvinvointialueen taloudellinen kuorma tulee näkymään myös kunnissa, jolloin ennaltaehkäisevän hyvinvointityön näkökulma korostuu. (Vilmunen 2022.)

4.4. Mitä palveluiden uudelleen järjestäminen vaatii?

Tulevaisuuden Liminka -työskentelyssä hyvinvointipalveluiden työntekijöille on järjestetty työpajoja, jossa on mietitty minkälaisia asiakkuuksia Limingassa on. Keskeiseksi anniksi työpajoista on noussut esille ne asiakasryhmät, joihin hyvinvointipalveluilla ei ole kiinnitystä. On aktiivisia lapsia, nuoria, perheitä ja ikäihmisiä, mutta keitä ovat ne kaikki muut kuntalaiset, potentiaaliset palveluita käyttävät ihmiset? Heidän mukaan saaminen on haaste ja juuri tämä kysymys vaatii organisoitumiseen raikasta ajattelumallia, laatikon ulkopuolelle kurkistamista. Yksi keino on pohtia, millä muilla tavoilla jo olemassa olevia voidaan hoitaa.

Kunnassa hallintosääntö määrää lähtökohtaisesti siitä, kuka saa tehdä ja mitä. Murroskohdassakin kunnan määrämuotoisuutta tarvitaan, mutta yhtä aikaa riittävä väljyys hallintosäännössä antaa pelivaraa uuden toimintakulttuurin kehittämiselle. Väljyyttä tarvitaan, kun pohditaan, onko tietty palvelu tai prosessi yhden vai toisen palvelualueen vastuulla vai hoidetaanko se parhaalla mahdollisella tavalla yhteistyössä useamman palvelualueen kanssa. Käytännön mallit löytyvät

yhdessä miettimällä – ja Limingassa tässä ajattelussa ollaan monta askelta edempänä kuin monessa muussa kunnassa. Hyvinvointia voidaan lisätä hallintokunnat lävistävillä palveluilla ja osaamisen yhdistämisellä. Tämä vaatii muutosta ja joustavaa yhteistyötä. (Vilmunen 2022.)

4.5. Kuinka piilossa olevat kuntalaiset löydetään?

Kyselyillä saadaan helposti vastauksia niiltä kuntalaisilta, jotka ovat aktiivisia ja osallistuvia jo ennestään. Siksi kuntaan kaivataan myös uudenlaisia, ei niin formaaleja lähestymistapoja. Kaivatut vastaukset voivat löytyä frisbeegolf-radalta, huoltoaseman pöydästä tai hirvimetsältä. Kaikille kuntalaisille työpajatyöskentely ei sovi, mutta kevyempi lähestymistapa voi toimia. Ihmisten jututtaminen heille luontevissa ympäristöissä voisi olla yksi tapa saada kuntalaisia mukaan palveluiden kehittämiseen. Viestintä- ja markkinointi on tärkeässä roolissa, mutta aina se ei tavoita kohderyhmiä. Tai jos tavoittaakin, niin miksi kohderyhmä ei reagoi?

Yleisesti käytössä olevia, Limingassakin tuttuja toimintamalleja ovat esimerkiksi etsivä nuorisotyö, hakeutuva kirjastotyö ja vanhustyössä hyödynnetty vertaisveturi-toiminta – mutta ainakin kulttuurikaverit puuttuvat vielä! Kolmannen sektorin rooli on suuri, mutta jos hyvinvointipalveluiden tarkoitus on lisätä kuntalaisten hyvinvointia, voidaanko kaikkea sysätä vapaaehtoisvoimin vapaa-ajalla tapahtuvan yhdistys- tai järjestötyön vastuulle? Yhteistyön tulee palvella myös kolmatta sektoria ja synnyttää win–win-tilanteita. (Vilmunen 2022.)

Kolmas sektori on oleellisen tärkeä toimija, josta tulee myös sellaista asiantuntijuutta, jota ei kunnassa välttämättä ole. On kuntalaisen etu, että palvelujen järjestäjiä on mukana mahdollisimman monella näkökulmalla, jolloin palveluista saadaan myös irti paljon enemmän. (Tornberg 2022.)

4.6. Henkilöstön sitoutuminen

Vaikka kunnassa on totuttu välillä aika koruttomaankin palautteeseen, ovat oman työn arvostaminen ja merkityksellisyys keskiössä, kun palveluja kehitetään. Ihmiset haluavat hoitaa työnsä hyvin, varsinkin silloin, kun tekemistä ei kahlita liikaa ja kukoistamiseen annetaan mahdollisuus. Asiakasrajapinnassa työskentelevä henkilöstö tietää yleensä käytännön tasolla asiat, jotka eivät toimi ja heiltä löytyy todennäköisesti myös toteuttamiskelpoisimmat ehdotukset palvelujen parantamiseksi. Kuullaanko heitä tarpeeksi ja onko yhteys esihenkilöihin ja johtoryhmään riittävän hyvä? Myös saavutettavuuteen liittyvät esteet nähdään asiakasrajapinnassa parhaiten. Vuoropuhelulle on järjestettävä aikaa ja tilaisuuksia, sillä itsestään asiat eivät muutu.

Hyvinvointialueen muotoutuminen tapahtuu tulevien vuosien aikana, vaikka järjestämisvastuu siirtyy vuodenvaihteessa. Se ei tarkoita, että kunta heittää hanskat tiskiін sote-asioissa, sillä kuntalaiset tulevat olemaan tärkeä linkki myös hyvinvointialueen järjestämien palveluiden kehittämisessä.

4.7. Palvelupolku ja vastuu asiakkaasta

Mitä terveyden ja hyvinvoinnin osa-alueelta siirtyy hyvinvointialueelle, mikä jää kuntaan ja mitä kunta tekee hyvinvointialueen kanssa yhteistyössä, ei ole vielä täysin selvää. Sen sijaan on selvää, että kuntalaistet asuvat kunnassa ja heidän tulee saada myös vastaisuudessa niitä palveluita, mitä he ovat saaneet tähänkin asti – ja kaikki ne palvelut ovat kuntalaisille tarpeellisia palveluita. (Tornberg 2020.)

Jos kuntalaisella on jokin perussairaus ja hän tarvitsee siihen hoitoa, niin asia hoituu hyvinvointialueella. Kunnassa on tarjolla puolestaan kevyempi tuki: jos haluaa elintapaohjausta, unen ohjausta tai liikunnan ohjausta, niin se tulee olemaan kunnan työtä jatkossakin.

Kulttuuripalveluihin ja liikuntapalveluihin kunnassa ohjataan perheitä muun muassa koulujen ja päiväkotien kautta – koulujen kentille ja leikkipuistoihin olisi kuitenkin hyvä rakentaa tekemistä myös vanhemmille. Esimerkiksi ulkokuntoiluvälineet leikkipuiston yhteydessä voisivat tarjota vanhemmille mielekästä tekemistä oman hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. (Tornberg 2020.)

Iso kysymys on, miten palvelupolku rakentuu silloin, kun tarve kunnan tarjoamiin palveluihin tulee hyvinvointialueen puolelta. Kuntalaisten tulisi saada hoidettua asioita perinteisen asioinnin lisäksi myös digitaalisesti. Yhteistä järjestelmää tai toimivaa rajapintaa ei vielä ole. Sosiaali- ja terveyspalveluissa on käytössä Omaolo-palvelu, jossa monia julkisia palveluita voi käyttää näppärästi vaikka kotisohvalta käsin. Omaolo tarjoaa myös erilaisiin tilanteisiin sopivat suositukset, jotka perustuvat tieteelliseen tutkimukseen ja kansallisiin kriteereihin.

Mutta Omaolo-palvelu ei ole tulossa kuntien hyvinvointipalveluiden käyttöön, jotta asiakas voisi ohjautua kuntaan jäävään palveluun eli esimerkiksi elintapaohjaukseen tai liikuntaneuvontaan. Ongelma on kansallinen ja siihen odotetaan myös kansallista ratkaisumallia. Tältä ratkaisumallilta odotetaan paljon, sillä sitä pidetään työvälteenä palvelupolkuohjauksessa – eli siinä, että kuntalainen saa sitä palvelua, mitä juuri sillä hetkellä tarvitsee. (Tornberg 2020.)

4.8. Hyvät toimintamallit ja niihin panostaminen

Murroskohdassa tulee myös vaalia hyväksi todettuja toimintamalleja. Elintapaohjauksen kehittäminen on ollut Limingassa hyvin vahvaa ja sitä vahvistetaan ja monipuolistetaan edelleen. Kehitystyö on tunnistettu ja tunnustettu myös hyvinvointialueella hyväksi malliksi, ja sen toteuttaminen ja kehittäminen näyttäisi olevan jäämässä kuntaan. Tähän palveluun kuntalaiset ovat osanneet hakeutua ainakin tähän asti hyvin. Palvelu on tuotu pois terveyskeskuksen tiloista, jotta se ei profiloituisi hyvinvointialueen työksi. (Tornberg 2020.)

Oleellinen kysymys on, kuka kantaa asiakkuudesta vastuun, kun kuntalainen tarvitsee sekä hyvinvointialueen ja kunnan palveluita, jotka nivoutuvat yhteen erottamattomasti? Tärkeitä asioita on vielä selvityksen alla.

Kulttuuripalvelut ja liikuntapalvelut erotellaan vielä omiksi toiminnoikseen. Molemmat ovat tärkeitä hyvinvointia tuovia palveluita ja niitä pitää markkinoida kuntalaisille. Kaikki eivät koe liikuntaa omaksi jutukseksi, eikä kulttuuripuolen tarjonta näytä vakuuttavan ainakaan vielä kaikkia potentiaalisia asiakasryhmiä. Jokainen voi löytää juuri itselleen mielekkäitä ja hyvinvointia lisääviä asioita arkeen ja vapaa-aikaan.

Kun palveluja sähköistetään, on hyvä muistaa, että digitalisaatiolla ei lisätä ihmisten yksinäisyyttä ja eristetä heitä koteihinsa. Jokaisella on sosiaalinen tarve nähdä muita, keskustella heidän kanssaan ja kuulua johonkin. Kyselyillä voidaan selvittää, mitä palveluita kuntalaiset kaipaavat, mutta ihmisten sitoutuminen järjestettävien palveluiden käyttöön on oma kysymyksensä. Tiedottamista voidaan parantaa, mutta tavoittaako tiedottaminen siltikään kaikkia mahdollisia osallistujia – tai mikä on paras ajankohta tietyn palvelun järjestämiseen? Ratkaistavia haasteita on paljon. (Tornberg 2020.)

4.9. Esteettömyys ja kohderyhmien erilaiset haasteet

Osa ratkaistavista haasteista on hyvin konkreettisia ja myös tiedossa. Limingan keskustan Linnukka-hallissa sijaitseva kuntosali on tilana pieni ja vaikka sinne on hyvät pyörätuoliliuskat, ei itse kuntosalilla toimiminen pyörätuolin kanssa ole helppoa. Esteettömyyteen panostaminen hyvinvointipalveluissa nähdään erittäin tärkeänä ja tahtotilana on kaikkien huomiointi. (Laamanen 2022.)

Jos kuntosali ei tilana ole optimaalinen pyörätuolin kanssa liikkuville, on myös senioreiden viestinnässä haasteita. Miten viesti saadaan perille oikeanlaisena – niin, että kuntalainen on oikean palvelun äärellä, oikeassa paikassa ja vieläpä oikeaan aikaan. Muun muassa tilojen löytäminen ei kokemusten mukaan ole aina

itsestäänselvää: kunnan kuntosali ja yksityinen kuntosali voivat mennä helposti sekaisin.

Teini-ikäisten harrastuksissa drop out -ilmiö näkyy myös Limingassa, kertoo Laamanen. Ikäryhmä 15–21-vuotiaat tavoitetaan huonosti, sillä moni lopettaa pitkäaikaisen harrastuksen yläkouluiässä ja tilalle ei löydy sopivaa sisältöä. Matalan kynnyksen harrastuksia ei urheiluseuroilla ole välttämättä tarjolla. Samaiselle ikäryhmälle tulisi Limingassa terävöittää tarjontaa. Myös työkäisille tarjontaa tulisi olla enemmän ja kysymystä voitaisiin ratkoa yhdessä seurojen ja yhdistysten kanssa. Tätä varten kunnan ja kolmannen sektorin yhteistyöhön tulisi panostaa aiempaa enemmän. (Laamanen 2022.)

Erityisen tuen tarpeessa oleville lapsille ja nuorille tarjonta on Limingassa rajallista, mutta hyviä avauksia on jo tehty. Keväällä 2022 tanssillinen harrastus keräsi viikottain jopa kolmisenkymmentä nuorta liikkujaa yhteen. Myös kuntoutuksellisesta näkökulmasta kyseinen sisältö koettiin hyvänä.

Ikääntyvän väestön ennaltaehkäisevät palvelut ja niiden jatkuminen vuoden vaihteessa huolestuttaa ennalta. Tämän vuoksi Limingassa on tehty ennakoivasti lisäresursointia. Erityisliikunnan ohjaajan työnkuvaa on myös muutettu ennakoivasti soveltavan liikunnan koordinaattoriksi, jonka osaamisalue kattaa laajemman asiakasryhmän. (Laamanen 2022.)

4.10. Tervetuloa hyvinvointikioskille!

Limingan kunnassa on pohdittu, millä tavalla hyvinvointia tukevia palveluita voitaisiin tarjoilla mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Ratkaisuksi on mietitty hyvinvointikioskia, joka olisi kuntalaisille avoin tiettyinä ajankohtina, walk in -tyyppisesti, ilman ajanvarausta (Kuva 6).

Terveellisiin elämäntapoihin ja ennaltaehkäisevään toimintaan perustuva palvelu toimisi nimensä mukaisesti kioskiperiaatteella. Karkkipussin sijaan tältä kioskilta voi hakea vinkkejä, mitä itse kukin voisi oman hyvinvointinsa eteen tehdä.

Asiakaspalvelua hoitaa asiantuntija, jolle tarjolla olevat palvelut ja palvelupolut ovat tiedossa. Kioskilta voi myös varata ajan esimerkiksi elintapaohjaukseen. (Laamanen 2022.)

KUVA 6: Ajatus hyvinvointikioskista vaikuttaa lupaavalta. Kioski voisi tarjota vinkkejä harrastamiseen ja tapahtumiin osallistumiseen. Kioskin palvelut olisivat saatavilla sekä walk in -palveluna että digitaalisena sovelluksena.

Malli palvelisi esimerkiksi kuntalaista, joka etsii itselleen sopivaa harrastusta tai muuta tekemistä vapaa-aikaansa. Asiantuntija esittelee kunnassa olevat mahdollisuudet kohderyhmään sopien. Toinen kuntalainen potee unettomuutta – hänelle varataan aika uniohjaajalle. Hyvinvointikioskin tarjonnan tulisi olla saavutettavissa myös digitaalisesti ja käytettävissä vaikka kotisohvalta, mutta digitaalinen alusta, jota kunta palveluntarjoajana voisi käyttää, puuttuu toistaiseksi.

Toimintamalli on kuitenkin olemassa. Tällä hetkellä Omaolo-palvelussa kuntalaisen on mahdollista tehdä itsenäisesti terveystarkastus. Liikennevaloperiaate ohjaa asiakkaan jatkotoimenpiteisiin. Hyvinvointikioskin mallissa vihreällä ja keltaisella merkkivalolla asiakas ohjautuisi elintapaohjaajalle saamaan kunnan

tuottamaa kevyempää hyvinvointipalvelua, kun taas punainen valo tarkoittaisi perussairautta, joka ohjaa lääkäriin. Sama kartoitus voitaisiin tehdä kasvotusten hyvinvointioskilla. Terveyslotto tai hyvinvointiveikkaus – mikäpä olisikaan markkinoinnillisesti herkullisempi tapa houkutella kuntalaisia hyvinvointioskille ja palveluiden äärelle! (Laamanen 2022.)

5. HYVINVOINTI JA KULTTUURI KUULUVAT KAIKILLE – PASSILLA PALVELUIHIN?

Kulttuuri kuuluu kaikille varallisuudesta tai muista saavutettavuuden haasteista riippumatta – ja taloudelliset haasteet hyvinvointia tukeviin palveluihin osallistumiselle nousivat esiin tärkeimpänä syynä myös opinnäytetyötäni varten tehdyssä kyselyssä. Monissa kunnissa onkin käytössä maksuton kulttuuripassi Kaikukortti. Kortilla voi hankkia maksuttomia pääsylippuja ja kurssipaikkoja kaikkiin niihin kulttuuripalveluihin, jotka kuuluvat valtakunnalliseen Kaikukortti-verkostoon.

Tässä kappaleessa pohdin, olisiko Kaikukortti tai liminkalaisten oma hyvinvointipassi mahdollista ottaa käyttöön Limingan kunnassa. Kaikukortin tavoitteena on parantaa taloudellisesti tiukassa tilanteessa olevien nuorten, aikuisten ja perheiden mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään ja harrastaa taiteen tekemistä (kulttuuriakaikille.fi). Tahtoa asiaan olisi, sillä Kaikukortista on tehty Limingassa jo valtuustoaloite, mutta toteutukseen se ei ole vielä edennyt.

Jo aiemmin toteutettiin haastattelumuotoinen taustakartoitus, jonka tavoitteena oli selvittää, millaisia ominaispiirteitä Limingan osalta kulttuuripassin toteuttamisessa tulisi huomioida. Kävi ilmi, että kulttuurin saavutettavuudessa on monenlaisia haasteita, jotka kohdistuvat muun muassa vähävaraisiin, työvoimapalveluiden piirissä oleviin liminkalaisiin sekä suuriin perheisiin, joita Limingassa on runsaasti. Myös toimintakyvyn rajoitteet voivat sulkea tiettyjä ryhmiä palveluiden ulkopuolelle. Taustakartoitusta hyödynnettiin ja tuloksia tarkasteltiin laajemmin tämän opinnäytetyön osana. (Kärjä A. & Hoppu P. 2021.).

Taustakartoituksessa olivat mukana kunnan kulttuuri- ja kirjastojohtaja Janne Nevala, työllisyyspalveluista työhönvalmentaja Annukka Hanni-Niemikorpi sekä Mukana-hankkeen yksilövalmentaja Tiina Nokela, johtava sosiaalityöntekijä Heli Karjalainen sekä hoito- ja hoivatyönjohtaja Riitta Ruottinen. Nämä asiantuntijat pohtivat osallisuutta, saavutettavuutta, kulttuuripalveluita ja hyvinvointia ensisijaisesti oman asiakaskuntansa näkökulmasta.

Erityisiksi haasteiksi nousivat taloudellisten näkökulmien lisäksi syrjäytyminen ja osattomuus, mutta myös sopivan tarjonnan puuttuminen. Esimerkiksi uskonto tai elämänkatsomus saattaa olla rajoite tai este osallistumiselle. Osallistumisen esteeksi voi lisäksi nousta hyvinkin konkreettiset asiat, kuten kyydin tai lastenhoidon puute.

Asiantuntijahaastatteluissa nousi esille myös se, että kulttuuripalveluihin liittyy ennakkoluuloja, eikä niitä siten koeta omaksi. Saavutettavuuden esteenä voivat siis olla myös asenteeseen liittyvät seikat, jotka haastavat palveluiden ja tapahtumien sisällöntuottajia, mutta myös niiden markkinointia.

5.1. Olenko oikeutettu tällaiseen palveluun?

Osallisuuden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi Limingassa on jo paljon hyviä käytäntöjä, kuten kyläillat, osallisuustyöryhmä, kuntalaiskuulemiset, liikunta- ja kulttuurifoorumit.

Haasteena on, kuinka saada kiinni ne ihmiset, jotka syystä tai toisesta eivät koe, että kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelut voivat tarjota heille mitään. Tai pahimmillaan jopa niin, että he eivät koe olevansa oikeutettuja tällaiseen palveluun. Osallistumisen tulisi olla mahdollisimman helppoa, matalan kynnyksen toimintaa, joka tarjoaa elämyksiä. (Nevala 2020.)

Tekemisen tulee kuitenkin olla myös ammattitaitoista. Niin, että esityksistä, tapahtumista ja työpajoistakin jää osallistujalle tunne, että hän osallistuu johonkin, joka tuo hänen elämäänsä jotain, mitä siinä ei aiemmin ollut. Esteet osallistumiselle voivat olla hyvin monenlaisia, ja monille jo pelkkä lähteminen voi nousta kynnyskysymykseksi. Mietitään, mistä ostetaan lippu, miten käyttäydytään tai mitä pitää pukea päälle. Pohditaan ehkä etukäteen, onko siellä ketään entuudestaan tuttua. Tai joudunko minä osallistumaan johonkin, mihin en halua osallistua? (Nevala 2020.)

Palveluita tulisi suunnata aivan erityisesti syrjäytyneille, yksinäisille, taloudellisesti ahtaalla oleville, kulttuuriennakkoluuloisille ja jopa kulttuurivihamielisille: huomioida tulisi myös ne, joilla on rajoitteita fyysisellä tai psyykkisellä puolella. Samoin tarjottavaa tulisi olla elämäkatsomuksensa vuoksi kulttuuripalveluiden ulkopuolelle jääville – tällaiset henkilöt pohtivat esimerkiksi sitä, onko hyväksyttävää osallistua johonkin palveluun. (Nevala 2020.)

Myös ujut ja hiljaiset voivat helposti jäädä palveluiden ulkopuolelle. Selkeästi laaditut ilmoitukset ja mainokset voivat antaa rohkeutta osallistumiseen niille, joilla on rajoite vaikkapa liikkumisessa. Tapahtumien ja niistä viestimisen tulee olla mahdollisimman selkeärakenteista: mitä ja missä tapahtuu, milloin, miten sinne tullaan, kauanko kestää. Ilmoituksesta tai mainoksesta tulee käydä myös ilmi, mitä osallistujalta odotetaan. Ja jos osallistujalla on puolestaan jokin rajoite, miten se otetaan huomioon – vaikkapa pyörätuolipaikat esityksissä. (Nevala 2020.)

Kulttuuripassin tulisi palvella myös niitä, joiden kulttuuriepäluulo ei ole taloudellisista syistä johtuvaa. Huomioida pitäisi myös sellaiset, jotka ajattelevat kulttuurin olevan turha kuluerä kunnan budjetissa. Kulttuuripassin merkitys liminkalaisille voisi olla huomattavasti kokonaisvaltaisemmin kuin pelkästään kulttuuripalveluiden näkökulmasta: Kulttuuripassi on hyvä tapa, ei pelkästään tuoda kulttuuria uusille ryhmille, vaan ehkä myös käynnistää keskustelua ja vuorovaikutusta kulttuurin merkityksestä kuntalaisten hyvinvointiin. (Nevala 2020.)

5.2. Osallistavaa kulttuuritoimintaa vaikka saunavihtoja tehden

Erityisesti hoito- ja hoivatyössä osallistavan kulttuuripalvelun kysyntä nousee esille. Sopivaa toimintaa voisivat olla laulu, tanssi, näytelmä, runonlausunta ja yhdessä maalaaminen. Kesäisin voisi porukalla tehdä vaikkapa vihtoja. Yhdessä tekeminen lisäisi hyvinvointia, etenkin jos kokee yksinäisyyttä. Porukassa yleensä juttu lentää ja nauru raikaa. Palveluita voisi suunnata sekä hoivakodeissa asuville että koteihin ”eristäytyneille” ikääntyneille liminkalaisille. Myös yksinäisyyttä kokevat sekä kuulo- ja näkövammaiset voitaisiin huomioida paremmin. Limingassa on tehty yhteistyötä muun muassa Oulun vanha musiikki ry:n kanssa:

muusikkoryhmä vieraili Joutsenkodissa ja seniorikahvilassa ikääntyneille suunnatulla esityksellä. Usein esitys onkin helpompi tuoda sinne, missä yleisö on. (Ruottinen 2020.)

Palveluiden saavutettavuuden esteitä voitaisiin entistä määrätietoisemmin vähentää, sillä ne nousevat haasteeksi monella tapaa. Kuljetus tai kyyti voi olla yllyttävän suuri haaste, eli miten pääsee kohteeseen. Myös pääsymaksu saattaa nousta esteeksi. Monet ovat arkoja lähtemään ja osallistumaan ensimmäistä kertaa. Limingassa on koulutettu liikkumisen tueksi vertaisvetureita vanhuspalveluissa. Kulttuuripalveluissa voisi ehkä miettiä jotain samantapaista. Olisi kulttuurikaveri, jonka kanssa osallistua, ja joka houkuttelee lähtemään. (Ruottinen 2020.)

5.3. Lapsiparkki voi olla edellytys osallistumiselle

Hyvinvointia lisäävien palveluiden kohdentamiseen liittyviä mahdollisuuksia Limingan kokoisella paikkakunnalla voitaisiin pohtia tarkemmin. Esimerkiksi mielenterveyskuntoutujille on joskus järjestetty liikuntaryhmä, joka saavutti suosion. Ryhmässä tuli vahvasti esille vertaistuen ja keskustelun merkitys mielekkään toiminnan ohella. (Hanni-Niemikorpi 2020.)

Ryhmädynamiikka toimii parhaiten, kun porukka on samanhenkistä. Näin myös toimintaan ja aktiviteetteihin on helpompi lähteä mukaan. Voitaisiinko siis järjestää tukipalveluita varsinaiseen toimintaan osallistumisen tueksi, esimerkiksi lapsiparkki isojen perheiden äitejä ja isiä ajatellen? (Hanni-Niemikorpi 2020.)

Pienikin maksu on monelle suuri kynnys. Kuntosalin käyttö voisi olla työttömille ilmaista. Tällä hetkellä kuntosalille on nimellinen 30 euron vuosimaksu, jolla ei kunnan talouteen ole suurta merkitystä, mutta työttömälle on. Esimerkiksi 600 euron kuukausituloilla se voi olla aika iso kustannus.

Yhdeksi kohderyhmäksi tulisi nostaa perheenäidit, joilla omaa aikaa ja mahdollisuuksia omien mielenkiinnon kohteiden toteuttamiseksi on vähän. Myös uskonto

saattaa rajoittaa, eikä sopivaa tarjontaa löydy. Mukaan tulisi saada myös henkilöitä, jotka ovat eläneet hyvin pitkään hyvin pienillä tuloilla, jolloin elämään ei ole kuulunut lainkaan tapahtumia tai harrastuksia. (Hanni-Niemikorpi 2020.)

Niin kulttuuri- kuin hyvinvointipalveluita voisi kohdentaa myös nuorille, joilla on sosiaalista rajoittuneisuutta. Niin ikään työttömät tulisi huomioida. Palveluilla tulisi tavoittaa ihmisiä, joilla on työttömyyttä ja sen mukanaan tuomia ilmiöitä, kuten vähävaraisuutta, terveysongelmia, sosiaalipalveluiden tarvetta ja osattomuuden tunnetta. (Hanni-Niemikorpi 2020.)

Liminkaan tarvittaisiin aivan erityisesti lähialueelle kohdennettuja palveluita sekä ilmaista toimintaa perheille: tapahtumia, joissa sekä äideille että lapsille löytyisi mielekästä tekemistä. Esimerkiksi Lakeustalon salin voi jakaa kahtia. Toisella puolella olisi lapsille ohjattu liikuntakerho ja toisella puolella äideille hyvinvointijumppa, käsityöpiiri tai muuta toimintaa. (Hanni-Niemikorpi 2020.)

Perinteisesti kulttuuripalveluiksi käsitettävät asiat voitaisiin niputtaa hyvinvointipalveluiksi, jotka tarjoaisivat monipuolista toimintaa myös niille, jotka eivät ehkä lähtökohtaisesti ole kiinnostuneita kulttuurista. Toisaalta kulttuuria voidaan hyödyntää monipuolisesti myös erilaisten ryhmien kanssa.

Työttömiä aktivoivan ryhmän puitteissa on tutustuttu paikalliseen kulttuuritarjontaan museoalueella. Ryhmän kanssa on vierailtu myös Ala-Kestilän arboretumissa, Limingan taidekoulun näyttelyssä sekä Liminganlahden luontokeskuksessa. Myös lähialueen palvelut ovat melko hyvin saavutettavia Limingasta käsin ja rikastuttavat tarjontaa. Hyviä kohteita Oulussa ovat esimerkiksi museot, taidenäyttelyt, Ainolanpuisto ja Tietomaa. Lounas Oulun keskustassa voi olla elämys perheenäidille. (Hanni-Niemikorpi 2020.)

5.4. Lisää yhteistyötä hallintokuntien välille

Osallisuutta voitaisiin parantaa Limingassa eri sektoreiden ja hallintokuntien välistä yhteistyötä lisäämällä. Matalan kynnyksen palveluiden lisääminen ja helposti saavutettavat palvelut ovat myös tärkeitä seikkoja. Tiedottamisessa sosiaalisella medially on aina vain aktiivisempi rooli. (Karjalainen 2020.)

Kulttuuripalveluiden näkökulmasta erityisesti kohderyhmiksi voisi nostaa mielen-terveys- ja päihdekuntoutujat, kehitysvammaiset tai muutoin erityistä tukea tarvitsevat asiakkaat ja pitkäaikaistyöttömät. Miten esimerkiksi nuoren aikuisen kehitysvammaisen ilmiömaista taideoaalmista voitaisiin edistää hyvinvointipalveluissa? (Karjalainen 2020.)

Sosiaalipalveluiden näkökulmasta nousevat esiin myös ikäihmiset, joiden joukossa on syrjäytyneitä, mielenterveysongelmaisia ja taloudellisen tilanteen kanssa kamppailevia. Ehkäisevän ja varhaisen tuen näkökulma kannattaa myös huomioida, eli lapset ja nuoret ovat oma ryhmä, johon kulttuuripalveluita tulisi kohdistaa. Kulttuuripalveluissa, kuten taidenäyttelyissä, voitaisiin kiinnittää huomiota asiakkaiden osallisuuteen sekä heidän taidonnäytteisiinsä.

Osallistaminen voisi toimia myös musiikin tekemisen puolella. Luonnon hyödyntäminen kannattaa myös huomioida. Valokuvaaminen on myös itseilmaisun keino, jolla voi vahvistaa itsetuntoa. Esteitä olemassa olevan tarjonnan hyödyntämiselle voi olla monia. Rohkeuden puute, jännittäminen ja lähtemisen vaikeus. Tukihenkilö voisi olla monelle tarpeen. Miten voisimme tukea ensimmäisen askeleen ottamista ja taloudellista tilannetta? (Karjalainen 2020.)

Limingassa palveluihin osallistumista voitaisiin tukea taloudellisesti, mutta etsiä myös yhdessä uusia toimintatapoja. Tarvitaan kunnan yhteisen tahdon luomista näiden asioiden edistämiseksi, päätöksenteosta alkaen.

5.5. Mukana-hankkeesta hyvinvointia yksilölähtöisesti

Limingan kunnan Mukana-hankkeessa tavoitettiin hyvin työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevia henkilöitä ja lisättiin heidän sosiaalista osallisuuttaan. Hankkeessa hyödynnettiin laajasti hyvinvointia lisääviä luonto- ja kulttuurielämyksiä.

Osallisuutta ja hyvinvointia lisäävää toimintaa järjestettiin monipuolisesti niin nuorille kuin aikuisillekin. Ryhmätoiminnoissa hyödynnettiin sekä ympäröivää luontoa että lähellä olevia Oulun kaupungin monipuolisia palveluita. Luonto, erityisesti metsä ja nuotiolla istuminen tarjoavat mainiot puitteet viettää aikaa muiden kanssa, jutella tai ihan vain olla mukana ryhmässä. (Nokela 2020.)

Syksyllä ryhmien kanssa liikuttiin paljon metsässä, käytiin mustikassa ja puolukassa, istuttiin nuotiolla makkaran paistossa, vierailtiin karpalosuolla pakkasammussa ja herkuteltiin loimulohella. Metsään meneminen on parasta terapiaa, jonka voi tehdä yhdessä. Myös yksilövalmennuksella edistetään osallisuutta ja hyvinvointia asiakasta kuunnellen. Kun toinen kaipaa arkeensa lisää ihmisiä, vierailu vilkkaassa kauppakeskuksessa, elokuvateatterissa tai konsertissa tuntuu hyvältä. Toinen toivoo rauhallista keskustelua kävelylenkin yhteydessä. (Nokela 2020.)

Monet Mukana-hankkeen asiakkaat olivat vaarassa syrjäytyä ja pudota yhteiskunnan kelkasta. Paikkaa työelämästä ei ole ehkä koskaan oikein löytynyt, eikä oikein muutakaan yhteisöä, johon kuulua. Arkeen kaivataan uutta sisältöä ja mielekästä tekemistä. Liikkeelle lähteminen ja toimintoihin osallistuminen voi olla haasteellista, vaikka tarjontaa olisi. (Nokela 2020.)

Kulttuurin tarjonnan puute ei varmastikaan varsinaisesti ole suurin haaste, vaan pikemminkin puuttuu kulttuuri, että käytäisiin erilaisissa kulttuuripalveluissa. Jos palveluiden käyttäminen ei ole koskaan kuulunut osaksi arkea, ei se ehkä niukassa ja haasteellisessa elämäntilanteessa tunnu myöskään luontevalta vaihtoehdolta. Esteenä voi olla myös raha sekä ylipäättään liikkeelle lähtemisen ja osal-

listumisen haasteet kuten lastenhoidon järjestäminen. Suurin osa asiakkaista lähtee mielellään mukaan toimintaan, kun on kaveri. Nuorten ryhmän yksi suosikeista oli elokuvareissu Ouluun, lisäksi käytiin säännöllisesti Limingan museoalueella, kirjastossa ja vaikkapa Oulun Valveen tapahtumissa. (Nokela 2020.)

Vaikka paikallisia ja lähialueella olevia tapahtumia mainostetaan, ei vapaa-ajalla osallistumista tässä kohderyhmässä juurikaan tapahdu. Ei, vaikka siihen yrittään kannustaa ja nimenomaan ryhmän toiminnalla mallintaa, mitä voisi vapaa-ajalla itsenäisesti tai kaverin kanssa tehdä.

KUVA 7: Hyvinvointipassia voitaisiin pilotoida esimerkiksi 50 liminkalaisella, jotka saisivat vuodeksi käyttöönsä maksuttomia hyvinvointipalveluita.

Niin asiantuntijahaastattelujen kuin kyselyn vastausten perusteella voidaan todeta, että Kaiku-kortille olisi Limingassa selkeä tilaus. Vaihtoehtoisesti liminkalainen konsepti hyvinvointipassista olisi ehdottomasti lisäselvityksen ja pilotin arvoinen asia. Esimerkiksi passi voisi ohjata käyttäjän ilmaiseen elintapaohjaukseen, maksuttomille kuntosalikäynneille sekä liput ennalta määrättyihin tapahtumiin Limingassa. Kesä kautena avoinna olevalle museoalueelle voisi päästä ilman pää-

symaksua. Lisäksi kulttuuripalvelut järjestää vuosittain useita maksullisia konsertteja. Oma ehdotukseni on hyvinvointipassipilotti, jossa passi myönnettäisiin vuodeksi esimerkiksi 500 liminkalaiselle (Kuva 7). Passin käyttöönoton yhteydessä toteutettaisiin käyttäjäkysely sekä vuoden lopuksi kerättäisiin palautetta passin vaikutuksista osallisuuteen ja hyvinvointiin.

6. YHTEENVETO

Hyvinvointi voi tarkoittaa terveydentilaa, elintapoja, sosiaalisia suhteita, mielen hyvinvointia, ravitsemusta, arjenhallintaa, harrastuksia, liikunnallista aktiivisuutta, osallisuutta, elämän merkityksellisyyttä tai tarkoituksenmukaisuutta – se voi merkitä myös onnellisuuden tai tasapainon kokemusta. Jokaisella kuntalaisella tulee olla oikeus määritellä oma hyvinvointi ja löytää palveluita hyvinvoinnin tueksi. Palveluihin tulee olla matala kynnys, eikä raha saa olla esteenä osallisuudelle. Viestinnän on oltava selkeää ja monikanavaista, osallistuminen ei saa jäädä kiinnin kyydin, kaverin tai lastenhoidon puutteesta. Harrastuksia ja tapahtumia on tarjottava monipuolisesti ja palvelut tulee rakentaa niin, että kaikkien hallintokuntien osaamista voidaan hyödyntää joustavasti ja mutkattomasti. Hyvät palvelut tukevat kuntalaisten hyvinvointia ja ennaltaehkäisevät raskaampien palvelumuotojen tarvetta – näin säästyy lopulta myös rahaa (Kuva 8).

KUVA 8: Hyvinvointia tukevien palveluiden saavutettavuuteen voidaan vaikuttaa monilla toimenpiteillä.

Kun peilaan kyselystä saatuja vastauksia ja asiantuntijoiden tiedossa olevia haasteita toisiinsa, voin ilokseni todeta, että samalla kartalla ollaan! Vaikka palveluissa ja niiden saavutettavuudessa on paljon kehitettävää, ovat ongelmakohdat useimmiten tiedossa ja niihin ollaan myös etsimässä ratkaisua. Prosessien vastuuttamisella voitaisiin varmistaa, että löydetty ratkaisumallit voidaan pilotoida tai siirtää suoraan palvelutarjottimelle. Asiakasrajapinnassa olevan henkilöstön asiantuntijuus kohderyhmistä sekä palvelumuotoilun mahdollisuudet pitää ehdottomasti hyödyntää. Keskustelua tulee käydä johtoportaan ja henkilöstön välillä, varmistaa, että yhteys ja ymmärrys toimivat kumpaankin suuntaan. Miltäpä kuulostaisi vaikkapa hyvinvointi-investointisuunnitelma?

Opinnäytetyön pohjalta tarjoan kunnan henkilöstölle ja päättäjille asialistaa, jonka ratkaiseminen kohta kohdalta on mahdollista. Palveluiden ylläpitäjä on kuntalainen, joten tähän yhteiseen haasteeseen haluan sitouttaa myös jokaisen liminkalaisen. Yhdessä tekemällä ja kehittämällä palveluiden saavutettavuus ja hyvinvointi lisääntyvät takuuvarmasti:

Tekemäni selvitys herättää kysymyksiä, joiden pohjalta työtä on hyvä jatkaa tämän opinnäytetyön jälkeen:

Kuka ottaa kopin, että liminkalaisille on tarjolla kohtuuhintaista lastenhoitoa myös vapaa-ajalla? Kunnan perustehtäviin se ei kuulu, mutta kuntalaisten hyvinvointihaasteiden ratkominen on osa ydintehtävää.

Entä kuka huolehtii, että kuntalainen pääsee harrastamaan, vaikka taloudellinen tilanne on tiukka? Millaisella yhteistyöllä varmistetaan, että kaikille löytyy sopivaa tarjontaa ja tieto tarjonnasta myös tavoittaa kuntalaiset?

Kenen vastuulla on, että rahat riittävät hyvinvointikioskin avaamiseen tai hyvinvointipassikokeiluun?

Ketkä ovat avainasemassa, että Liminkaan rakentuu kohtaamispaikka, jonne aivan kaikki kuntalaiset voivat tuntea itsensä tervetulleiksi esimerkiksi koulutustaustastaan, iästään, sukupuolestaan tai liikuntarajoitteestaan huolimatta? Ja miten elämä Limingassa rakennetaan niin, ettei kenenkään tarvitse kokea yksinäisyyttä ja osattomuutta?

Tämän työn tuloksia on jo nyt hyödynnetty sekä hyvinvointi- että liikuntasuunnitelmissa. Tuloksia voidaan hyödyntää myös suoraan hyvinvointipassipilotissa, mikäli sellainen päätetään toteuttaa. Pilotin toteuttaminen nykyisillä henkilöstöresursseilla on haaste, mutta hankkeena se voitaisiin toteuttaa laadukkaasti ja luoda pohja pysyvän mallin kehittämiseksi ja liminkalaisten hyvinvoinnin lisäämiselle.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Aluehallintovirasto 2022. Saavutettavuusvaatimukset. Hakupäivä 2.10.2022.
<https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/yleista-saavutettavuudesta/>

Euroopan aluekehitysrahasto 2023. PaTu - Parempi tulevaisuus strategisella liiketoimintasuunnitelmalla. Hakupäivä 20.5.2023.
<https://www.eura2014.fi/rrtiepa/projekti.php?projektikoodi=S22097>

Iso-Aho, Juho & Vartiainen, Pekka (toim.) Kävisikö kulttuuri? Kulttuurituottajuus ja kulttuurin yleisöt. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Helsinki 2015.

Kulttuuria kaikille -palvelu. Kaikukortti-käsikirja kulttuurikohteille 2019. Hakupäivä 11.12.2020. http://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/Hankkeet/Kaikukortti/Kaikukortti_kasikirja_kulttuurikohteet_2020.pdf

Kärjä, Anu-Maija & Hoppu, Petri 2021. Kulttuuripassi – vai sittenkin hyvinvointipassi – Liminkaan? Hakupäivä 20.5.2023. <https://oamk.fi/oamkjournal/2021/kulttuuripassi-vai-sittenkin-hyvinvointipassi-liminkaan/>

Limingan kunta 2022c. Kunnan kuntastrategia 2022–2025. Hakupäivä 3.11.2022.
https://www.liminka.fi/wp-content/uploads/LIM_Kuntastartegia_2022-2025.pdf

Limingan kunta 2022b. Limingan kunnan laaja hyvinvointikertomus 2017–2020. Hakupäivä 7.10. 2022. <https://www.liminka.fi/wp-content/uploads/Hyvinvointikertomus-2017-2020.pdf>

Limingan kunta 2022a. Suomen kekseliäin kunta visioi rohkeasti rooliaan muutoksessa – Kehittämistyöhön mukaan henkilöstö ja kuntalaiset. Hakupäivä

30.12.2022. <https://www.liminka.fi/suomen-kekseliain-kunta-visioi-rohkeasti-rooliaan-muutoksessa-kehittamistyohon-mukaan-henkilosto-ja-kuntalaiset/>

Limingan kunta 2023a. Taiku, nuorten taitopaja. Hakupäivä 20.5.2023. <https://www.liminka.fi/tyo-ja-yrittaminen/tyollisyyspalvelut/nuorten-tyopaja-taiku/>

Limingan kunta 2023b. ”Mukanakulkija auttaa halki palvelujärjestelmän kiemuroiden” – Mukana-hanke innovoi uusia toimintamalleja Liminkaan. Hakupäivä 20.5.2023. <https://www.liminka.fi/mukanakulkija-auttaa-halki-palvelujarjestelman-kiemuroiden-mukana-hanke-innovoi-uusia-toimintamalleja-liminkaan/>

Lindholm, Arto (toim.) 2015. Ei-kävijästä osalliseksi – Osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla. Humanistinen ammattikorkeakoulu, Helsinki 2015.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2022. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti. Hakupäivä 1.10.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70355/URN_ISBN_978-952-00-3578-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Haastattelut:

Hanni-Niemikorpi, Annukka 2020. Työhönvalmentaja. Limingan kunta. Haastattelu 5.10.2020. Aineisto Anu-Maija Kärjän hallussa.

Karjalainen, Heli 2020. Johtava sosiaalityöntekijä. Haastattelu 15.10.2020. Aineisto Anu-Maija Kärjän hallussa.

Laamanen, Janne 2022. Liikuntapalvelupäällikkö. Limingan kunta. Haastattelu 6.9.2022. Aineisto Anu-Maija Kärjän hallussa.

Nevala, Janne 2020. Kirjasto- ja kulttuurijohtaja. Limingan kunta. Haastattelu 7.10.2020. Aineisto Anu-Maija Kärjän hallussa.

Nokela, Tiina 2020. Yksilövalmentaja. Limingan kunta. Haastattelu 29.10.2020. Aineisto Anu-Maija Kärjän hallussa.

Ruottinen, Riitta 2020. Hoito- ja hoivatyönjohtaja. Haastattelu 12.10.2020. Aineisto Anu-Maija Kärjän hallussa.

Tornberg, Eliisa 2022. Henkilöstö- ja hyvinvointijohtaja. Limingan kunta. Haastattelu 22.9.2022. Aineisto Anu-Maija Kärjän hallussa.

Vilmunen, Tarja 2022. Hallintojohtaja. Limingan kunta. Haastattelu 22.9.2022. Aineisto Anu-Maija Kärjän hallussa.

LIITTEET

Kysely hyvinvointia tukevien palveluiden saavutettavuudesta eri väestöryhmissä, liite 1